

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Tereza Lerchová

Faktory ovlivňující postoje k manželství a rodičovství
(Factors influencing the attitude towards marriage and parenthood)

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Lorenzová, PhD.

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D. za její odborné vedení, užitečné rady, celkovou podporu a především čas, který mi po celou dobu vedení mé diplomové práce věnovala.

Také bych chtěla poděkovat všem respondentům, za jejich ochotu a vstřícnost účastnit se mého výzkumu. A v neposlední řadě mému manželovi za trpělivost a toleranci, kterou projevoval v průběhu vzniku této práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem: „Faktory ovlivňující postoje k manželství a rodičovství“ vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Jitky Lorenzové, PhD. s použitím literatury, uvedené na konci mé diplomové práce v seznamu použité literatury.

V Praze dne .....

.....

Jméno Příjmení (a podpis)

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá faktory, které mohou ovlivňovat postoje mladých lidí k manželství a rodičovství. Teoretická část se zaměřuje na vývojové období mladé dospělosti ve vztahu k manželství a rodičovství, seznamuje s demografickými trendy, alternativními podobami manželství, rodičovství a s postoji mladé generace ke vstupu do manželství a založení rodiny.

Cílem výzkumné části práce bylo pomocí získaných výsledků výzkumu stanovit faktory, které ovlivnily postoje k manželství a rodičovství u vybrané skupiny respondentů ve věku 20 – 35 let. Ke zjištění těchto vlivů byl zvolen kvalitativní výzkum, metoda polostrukturovaného interview.

Rodičovství plánovali všichni účastníci výzkumu. Do manželství však chtěly vstoupit především ženy. Výzkum neprokázal dominanci jediného faktoru, který by měl zásadní vliv na postoje dotazovaných. K nejvýznamnějším faktorům patřily osobnost partnera, orientační rodina a vrstevníci. Důležitou roli také hrály finance, bydlení a studium, případně zaměstnání.

Klíčová slova:

Manželství, rodičovství, faktory, postoje.

Abstrakt:

This thesis focuses on the factors that may affect the young people's attitudes towards marriage and parenthood. The theoretical part focuses on the developmental period of young adulthood in relation to marriage and parenthood, introduces demographic trends, alternative forms of marriage, parenthood and attitudes of the young generation to enter into marriage and start a family.

The aim of the research study was by using the results of research to determine the factors that influenced attitudes towards marriage and parenthood among a selected group of respondents between the ages 20-35 years. To determine these effects was chosen qualitative research, method of semi-structured interview.

Parenthood was planned by all participants of the research. However, the marriage wanted to join women in particular. Research has not shown the dominance of a single factor that could have a major impact on the attitudes of respondents. The most important factors were

the partner's personality, family and peers. An important role was also played by finance, housing and study or employment.

Key words:

Marriage, parenthood, faktors, attitude

Obsah

Obsah.....	6
Úvod.....	8
I. Teoretická část.....	10
1. Období mladé dospělosti z hlediska manželství a rodičovství	10
1.1 Charakteristika vývojové fáze - „mladá dospělost“	10
1.2 Psychický vývoj	11
1.3 Tělesný vývoj.....	11
1.4 Profesionální role.....	11
1.5 Partnerství / manželství v období mladé dospělosti.....	13
1.6 Rodičovství.....	17
1.7 Období bilancování (kolem 30. roku věku).....	18
2. Demografický vývoj.....	19
2.1 Demografická tranzice.....	19
2.2 První demografická tranzice.....	19
2.3 Druhá demografická tranzice.....	20
2.4 Teorie tzv. Hajnalovy linie.....	22
2.5 Demografický vývoj v České republice v době socialismu.....	24
2.6 Demografický vývoj v České republice po roce 1989.....	25
3. Alternativní podoby instituce manželství a rodiny.....	27
3.1 Kohabitace.....	27
3.2 „Singles“.....	29
3.3 Registrované partnerství.....	31
3.4 Osamělé mateřství.....	33
4. Postoje mladé generace k manželství a rodičovství.....	35
4.1 Utváření postojů.....	35
4.2 Proměna společenských hodnot a postojů v druhé pol. 20.století.....	36
4.3 Životní plány lidí v období mladé dospělosti.....	37
4.4 Výzkumy zabývající se postoji k manželství a rodičovství.....	40
II. Empirická část.....	44
5. Faktory ovlivňující postoje k manželství a rodičovství.....	44
5.1 Úvod do problematiky výzkumu.....	44

5.2 Cíl výzkumu	47
5.3 Výzkumná metoda, technika sběru dat.....	47
5.4 Kritéria výběru výzkumného vzorku	48
5.5 Způsob zpracování a analýzy dat.....	48
5.6 Průběh výzkumu, charakteristika respondentů	49
5.8 Výsledky výzkumu.....	51
5.8.1 Sociální vlivy.....	53
5.8.2 Kulturní vlivy.....	55
5.8.3 Psychologické vlivy.....	58
5.8.4 Osobní vlivy.....	62
5.9 Shrnutí výsledků šetření.....	65
5.10 Vyhodnocení cíle šetření a zodpovězení hlavní výzkumné otázky.....	70
Závěr.....	76
Seznam použité literatury:.....	78
Seznam příloh.....	84

Úvod

Rodinné chování v České republice prochází v posledních dvou desetiletích významnými změnami, jejichž součástí je proměna vztahu mladých lidí k instituci manželství a rodičovství. Výsledkem je všeobecný posun sňatků a rození dětí ve vyšším věku, než tomu bývalo dříve. Podstatně více času a energie věnují mladí lidé vzdělávání, hledání zaměstnání a budování profesní pozice a kariéry. Teprve potom uvažují o případném manželství či rodičovství. „*Ze sociologického hlediska je zajímavé, že časování životních událostí je výrazem jak individuální volby, tak výsledkem působení sociální struktury, institucí a norem (Katrňák, 2010, s. 106).*“

K volbě tohoto tématu mě přivedla vlastní zkušenost s dřívějším časováním rodinného života. Blízké okolí vnímalo mé rozhodnutí, vdát se v třidvaceti letech, jako volbu způsobenou vnějšími okolnostmi - např. těhotenstvím, vážnou životní událostí či zdravotním stavem apod. Každého překvapilo, že to bylo zcela „dobrovolné rozhodnutí“, založené na vlastních hodnotách a postojích k instituci manželství. Diskuse s rodinou a vrstevníky mě přivedly k hlubšímu zamyšlení nad touto problematikou a k touze nalézt odpověď na moji otázku: „Jaké faktory mohou mít vliv na názory a postoje mladých lidí k manželství a rodičovství?“

V současné době se jedná o společensky aktuální téma. Často můžeme sledovat dokumenty nebo diskuse v médiích, které hledají odpovědi na podobné otázky. Vlivem druhé demografické tranzice, která u nás nastala v 90. letech, začalo docházet k proměně priorit a životních plánů mladých lidí. Změnilo se tradiční uspořádání hodnot a časování životních událostí. Až studie posledních přibližně pěti - deseti let začaly poukazovat na okolnosti, které mají vliv na současný fenomén manželství/partnerství a rodičovství. Nejnovější sociologické studie a data nám v České republice přináší např. Chaloupková, Rabušic, Fialová, Kučera, Katrňák a další (viz Seznam použité literatury).

Cílem této práce bylo vyhledat a shromáždit data z posledních studií, které mají vliv na utváření či proměnu postojů k manželství a rodičovství. Dále uskutečnit malý kvalitativní výzkum, který by ověřil jejich vliv na konkrétní jedince, a doplnil je o příklady s individuálním významem. Práci jsem rozdělila na dvě části a to na teoretickou a empirickou. První část charakterizuje období mladé dospělosti ve vztahu k manželství a rodičovství, seznamuje s demografickými trendy a alternativními podobami manželství, rodičovství.

Poslední kapitola teoretické část je zaměřena na postoje mladé generace k manželství a rodičovství.

Druhá část práce nejprve teoreticky seznamuje s možnými druhy faktorů (podle *Národní zprávy pro rodinu*, 2004), dále pak popisuje výběr a techniku výzkumu, způsob zpracování dat a jejich vyhodnocení. Využitím dat, ze sociologických studií a z vlastního výzkumu, jsem identifikovala čtyři obecné faktory, které mají vliv na postoje mladých dospělých. Jedná se o sociální, kulturní, psychologické a osobní faktory, pro které jsem vytvořila přehledné schema (viz s.73). Součástí této práce je také ukázka jednoho provedeného polostrukturovaného rozhovoru a přehledně zpracované tabulky dat na základě stanovených kódů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Období mladé dospělosti z hlediska manželství a rodičovství

1.1 Charakteristika vývojové fáze - „mladá dospělost“

Období dospělosti bývá nejčastěji vymezeno třemi základními kritérii: chronologickým věkem, převzetím určitých **vývojových úkolů** a dosažením určitého stupně **zralosti**. Většina autorů vývojových psychologií se shoduje na tomto věkovém rozmezí, i když tyto hranice mohou být lehce posunuté. M. Vágnerová (2000, s.304) mluví o první fázi jako o tzv. „*mladé dospělosti*“, která je charakterizována věkem od **20 do 35 let**. J. Langmeier a D. Krejčířová (2006, s. 167) vymezují „*časnou dospělost*“ mezi 20 – 25/30 rokem a P. Říčan (2004, s.230) nazývá toto období „*ranná dospělost*“ (20 – 30 let). Dosažení dospělosti signalizuje ochota přijmout a schopnost zvládnout určité vývojové úkoly jako je: *profesní role, stabilní partnerství (manželství) a rodičovství*. Tyto role získává obvykle většina mladých lidí do 30 - 35 let.

Za základní znak zralosti se považuje překonání různých rozporů z dětství a dospívání. Podle J. Langmeiera a D. Krejčířové má být zralý člověk nezávislý na svých rodičích, má být schopen najít hluboké a trvalé pouto k partnerovi, s nímž se rozhodl snášet „dobré i zlé“, a přitom si zachovat širší přátelské vztahy (Langmeier, Krejčířová, 2006, s.170).

Dilema rané dospělosti spočívá v rozporu potřeby svobody a nezávislosti s potřebou zkoušet nové role, které sice potvrzují dospělost, ale jsou zároveň nějak omezující. Rovněž biologické, pudové potřeby působí ve prospěch určité alternativy partnerství a zvyšují pravděpodobnost zplození potomstva. Každá z jednotlivých rolí, charakteristických pro dospělost, funguje i jako jakýsi katalyzátor, urychlující přijetí těch zbývajících (Vágnerová, 2000, s. 305).

„*Jde o životní fázi, v níž si člověk musí osvojit velké množství nových znalostí a praktických dovedností a je postaven před celou řadu nových úkolů.*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s.170)

1.2 Psychický vývoj

Podle M. Vágnerové lze za nejvýznamnější psychické znaky dospělosti považovat samostatnost, relativní svobodu vlastního rozhodování a chování. Také zodpovědnost za vlastní rozhodnutí a činy i ve vztahu k druhým lidem. Dospělost se projevuje změnami v mnoha oblastech. Dochází k osamostatnění a k proměně vztahů s rodiči (symetričtější a klidnější), přijímání nových sociálních rolí, k osamostatnění a ekonomické nezávislosti. Pro mladého dospělého jsou nejvýznamnější symetrické vztahy s vrstevníky a trvalý partnerský vztah. Dospělost je dobou sexuální zralosti, která je v určitém stupni vývoje ovlivněna potřebou zplodit dítě.

Postupně dochází také ke stabilizaci a k přijetí trvalejší varianty obvyklých rolí, k celkové socializační proměně a k vyhranění určitého životního stylu, vyplývajícího ze *zafixovaných hodnot a postojů* mladého dospělého. S tím souvisí určitá proměna vztahu k obecným normám a individuálně specifický způsob pojetí nejvýznamnějších rolí dospělosti (profesní, partnerské a rodičovské).

1.3 Tělesný vývoj

Dvacátá léta jsou obdobím největší tělesné síly, energie, vitality a dobrého zdraví. Veškeré tělesné proměny probíhaly v minulých vývojových obdobích. V tomto věku by měl jedinec brát své tělo realisticky a přizpůsobit se možnostem, které mu nabízí. Na síle, vytrvalosti, půvabu, zdraví i nervové odolnosti závisí nebojácnost, neohroženost i psychická odolnost člověka. Tělesný vzhled hraje v tomto období roli při námluvách a fyzické zdraví je základem pro početí dítěte a jeho zdravý vývoj.

1.4 Profesní role

V období mladé dospělosti dochází většinou k ukončení přípravy na budoucí povolání a k následnému výběru zaměstnání. Samozřejmě nejsou výjimkou mladší lidé, kteří začali pracovat již v adolescenci. Profesní role také významně ovlivňuje nejen identitu jedince a jeho sociální status, ale také jeho sebehodnocení. Profesní role uspokojuje různým způsobem potřeby mladého člověka. Toto uspokojení souvisí s přáním dosáhnout určité profesní a sociální pozice.

Profesní role uspokojuje (Vágnerová, 2000, s. 316):

- ♦ Potřebu změny, nových zkušeností a rozvoje nových kompetencí

- ◆ Potřebu sociálního kontaktu, neboť zaměstnání je spojeno s možností setkávat se s různými lidmi.
- ◆ Potřebu seberealizace – mladý člověk chce něco dokázat, prosadit se ve svém povolání
- ◆ Potřebu smyslu života – je uspokojována a v rámci činnosti, která je hodnocena jako smysluplná a užitečná
- ◆ Potřebu samostatnosti a nezávislosti – zaměstnání je prostředkem pro dosažení ekonomické nezávislosti na rodině.
- ◆ Potřebu otevřené budoucnosti, která je uspokojena možností dalšího profesního rozvoje.

Profesní role mužů a žen není totožná. Mužská role je konzistentnější, za to jsou na ni kladeny vyšší nároky z hlediska finančního zabezpečení rodiny a sociálního postavení ve společnosti. Ženská profesní role bývá umírněnější, neboť je ovlivněna tradicí a společenským očekáváním. Žena se však musí rozhodnout sama, zdali dá přednost profesi anebo rodině. Profesní role může pro ženy znamenat jejich sociální zhodnocení.

Postoj žen k vlastní profesi může být různý. Souvisí s hodnotovým systémem jejich matky, s jejich školskou úspěšností atd. Významný vliv má i pudová složka, intenzita mateřské potřeby, často stimulované silně prožívaným partnerstvím. Někdy jde spíše o důsledek náhodných událostí, které nejsou vázány na rozumové rozhodování (např. náhodné otěhotnění) (Vágnerová, 2000, s. 322).

M.Vágnerová (2000, s. 322) rozdělila postoj žen k profesi a chování, které z něho vyplývá, do tří základních variant:

1. Zaměstnání je chápáno jako **méně významný doplněk** role manželky a matky. Tato role je zde jasně diferencována. Nedochozí k profesnímu soupeření v rodině a role manželů ve větší míře zůstávají klasicky rozdělené a doplňující se navzájem.
2. Profesní role je **stejně významná** jako role manželky a matky. Hlavním znakem je symetrie rolí obou partnerů, mužská a ženská role je za této situace méně diferencována, což je spojeno s větším tlakem na sdílení zodpovědnosti a dělbu práce v domácnosti. Ženy často řeší problém koordinace obou rolí, resp. jejich časové posloupnosti.
3. Profesní role je **významnější** než role manželky a matky. Ženy s vysokými ambicemi mohou preferovat profesní kariéru před typicky ženskou rolí. Děje se tak vzácněji, tato alternativa je v rozporu s biologickou potřebou i se sociálním standardem, a proto musí být podmíněna skutečně vyhraněným zaměřením hodnotového systému.

Toto období přivádí ženy často do dilematu rozhodnout se mezi rolí matky a profesionální kariérou. Rozhodování je však časově limitováno, protože mateřství nelze odkládat neomezeně dlouhou dobu. Postoj k profesní roli je ovlivněn i partnerským vztahem, resp. manželstvím a celkovým životním stylem.

Snaha zvládnout roli manželky, matky a zaměstnání může vést k většímu zatížení mladých žen, někdy i k pocitům frustrace nebo ke stresu. Ženy mohou mít častěji pocit přetěžování oproti mužům. M. Vágnerová se zmiňuje o výsledcích některých výzkumů, které potvrzují pozitivní vliv mnohočetnosti obsahu ženské role (Seifert, Hoffnung a Hoffnung, 1997; Berger a Thompson, 1998, In Vágnerová, 2000, s. 325). Každá z rolí, kterou člověk má, může sloužit k vyrovnání pocitů neuspokojení v jiné oblasti. Ženy, které zvládají všechny tyto role si vytvořily rodinné zázemí, získaly lepší sociální hodnocení, více privilegií a tím i větší sebeúctu. Nehrozí jim izolace v rodině, mají dostatek sociálních kontaktů, mají možnost získat různorodé zkušenosti a rozvíjet své kompetence. Díky tomu neupadají do stereotypu naučené bezmocnosti a zbytečné závislosti na partnerovi.

1.5 Partnerství / manželství v období mladé dospělosti

Na úvod bych ráda představila některé definice popisující instituci manželství. Podle Giddense je manželství: *„Sexuální vztah mezi dvěma jedinci, který společnost akceptuje. Takřka vždy jde o vztah mezi osobami opačného pohlaví (i když v některých kulturách jsou tolerovány určité typy homosexuálních manželství). Za normálních okolností se od manželské dvojice očekává, že bude plodit a vychovávat děti. Mnohé společnosti povolují polygamii – jedinec (takřka výlučně muž) může mít několik partnerek zároveň.“*

Matoušek popisuje manželství jako vztah mezi mužem a ženou, který bývá právně nebo nábožensky legitimizován. Hlavním smyslem má být založení rodiny a výchova dětí. V současné době se do popředí dostává psychologický účel manželství, který má vliv na spokojenost lidí v tomto svazku. Ve vyspělých zemích může být manželství nejvíce ohrožováno nevěrou, necitlivostí a nesnášenlivostí partnerů. Některé země institut manželství podporují daňovým zvýhodněním. (Matoušek, 2008, s.97)

Manželství bývá stvrzeno sňatkem, tedy právním nebo náboženským aktem, který je spojován s určitými společenskými rituály (námluvy, zasnoubení a svatba). Ty dodávají manželství společenskou vážnost a naznačují budoucí společenské a ekonomické postavení. Mezi manželi vzniká nový příbuzenský vztah (na nepokrevním základě). Manželství je proces neustálého vzájemného přizpůsobování, kdy se partneři učí svým rolím.

„Legalizace „normálního“ manželství se provádí většinou sňatkem, který bývá (ne nutně) spojen s určitými rituály, jež jej předcházejí (námluvy, zasnoubení) i které jej provázejí (svatba). Dodávají manželství společenskou vážnost a zároveň naznačují jeho budoucí společenské i ekonomické postavení. Manželé se stávají příbuznými na nepokrevním základě. Na manželství se lze dívat také jako na proces permanentního vzájemného přizpůsobování partnerů, kteří se učí svým rolím, modifikují je, přijímají nové role. Musí se při tom vypořádat s každodenními stereotypními činnostmi i s mezními životními situacemi. (Velký sociologický slovník, 1996, str. 590)

Z psychologického hlediska jsou dvacátá léta senzitivním obdobím pro vytvoření milostné intimity. Kdo se v této době ještě neodpoutal od rodičů, nenašel odvahu nebo nebyl schopen zralé lásky a zůstal sám, ten to bude později těžko dohánět. Hlavním úkolem tohoto vývojového období je, podle E. Eriksona, dosažení opravdové intimity. Jedinec má být schopen nejen harmonického sexuálního soužití s tendencí k monogamii, ale i hodnotného, kulturní normě odpovídajícího duševního vztahu, který je s tím spojen. (Říčan, 2006, s. 240).

Partnerství je signálem kvalitativní proměny vrstevnického vztahu. Má vliv na rozvoj osobnosti, přispívá k její harmonizaci i k sebepoznání. „Člověk, který si vybudoval stabilní identitu, se stává jistějším a vyrovnanějším. Dovede navázat takový citový vztah, v němž se části své samostatné identity vzdává ve prospěch tohoto partnerství.“

Základní znaky intimity dle Vágnerové (2000, s.236-237):

1. **sdílení přítomnosti** – potřeba častého kontaktu vzájemné tělesné i duševní blízkosti
2. **potřeba otevřenosti** – potřeba poznání jejich vztahu a vzájemných citů
3. **vzájemná důvěra a respekt**
4. **vylučnost** – intimita páru
5. **sdílení budoucnosti** – potřeba společných cílů

Výběr partnera ovlivňuje pojetí sebe sama. Každý člověk si vytváří představu žádoucího partnera ve vztahu k sobě samému, k vlastní osobnosti. Tato představa vychází z pojetí vlastní role v takovém páru. Volbu ovlivňuje sociální zkušenost, především ta, kterou jedinec získal v průběhu dětství ve své orientační rodině (Vágnerová, 2000, s. 331):

1. Podle W. Tomana (1976) může být důležitá zkušenost se sourozenci zejména opačného pohlaví a s vlastní pozicí v konstelaci sourozeneckých rolí. Člověk je podle tohoto předpokladu schopen nejlépe zvládnout soužití s partnerem, který v dětství zaujímal v sourozenecké skupině komplementární pozici jeho vlastní.

2. Preference partnera s určitými vlastnostmi a projevy chování vyplývá ze zkušenosti s rodičem opačného pohlaví (resp. ze zkušenosti s partnerským vztahem rodičů). Může jít jak o fyzickou, tak o psychickou podobnost. Určité osobnostní vlastnosti, postoje a způsoby chování se na základě těchto zážitků stávají atraktivnější než jiní a naopak.

Svatba partnerů je vyvrcholením celého předmanželského sblížení, rozhodování a přípravy na společný život. Jádrem je svatební obřad vrcholící vzájemným slibem. Dříve však byl s touto slavností spojován rituál, který usnadňoval účastníkům prodělat celý osobnostní přechod z jednoho životního stádia do druhého. Dnes je tento obřad mnohem méně formálnější a povrchnější záležitostí.

Z fyzického hlediska manželství vymezuje určitý prostor a čas. Manželé tedy sdílejí společné teritorium domova a nespécifikovaný časový úsek společného života. Také uspokojuje různé psychické potřeby, které ale může docela dobře saturovat pouhé partnerství. Manželství však nabízí leccos navíc (Vágnerová, 2000, s.334):

1. **Potřeba jistoty** je uspokojována ve větší míře, neboť je manželství úředně potvrzeno. Společně sdílí příjmení, bydlením je demonstrována sounáležitost. Běžné konflikty manžele tolik neohrožují, protože jejich vztah by musel být ukončen jedinec úřední cestou a to rozvodem.
2. **Potřeba seberealizace** – manželstvím jedinec plní sociální normy a začleňuje se tak do určité sociální struktury.
3. **Potřeba otevřené budoucnosti** – důležitá je představa společného života, určitých hodnot a cílů, které budou chtít manželé v budoucnu naplňovat (např. vlastní bydlení, děti...).

V tomto období dochází k proměně vztahů s orientační rodinou. Je nutné vymezit vzájemný kontakt, jeho pravidla a hranice soukromí mladých manželů. Proměňuje se i vazba na vrstevnickou skupinu. Postupně se snižuje četnost vzájemných kontaktů a více se věnuje potřebám nové rodiny. Důvěrné přátelské vztahy ale zůstávají zachovány.

Fáze vývoje mladého manželství (období postupné adaptace na novou roli a nový způsob života s partnerem):

1. Primární orientace – hlubší poznání v situacích společného soužití. Manželé poznávají, že manželské soužití přináší i problémy a neshody. Velmi důležité je utváření párové identity.

2. Budování hnízda – doba vymezování pravidel společného soužití. Ke stabilizaci nové rodinné tradice dochází přibližně po 4 letech (někdy může také dojít ke krizi až k rozpadu manželství)..

Úspěšné zvládnutí adaptační fáze manželství záleží na několika předpokladech (Vágnerová, 2000, s.338):

1. **Vymezení soukromí** obou partnerů
2. Jednoznačné **určení povinností a práv** obou partnerů
3. Potřeba najít určitý **společný životní styl**
4. Nutnost určitého **sebeomezení** s ohledem na partnera
5. Nutnost učit se **otevřené komunikaci a řešit problémy** (uvědomění si užitečnosti kompromisu).

Podle Langmeiera a Krečířové (2004, s.178) „*Má manželství nejvyšší šanci na uspokojivé ustavení a trvalost, jestliže do něj vstupují lidé už v podstatě zralí, osobně vyrovnaní a zdraví. Je ovšem pravda, že člověk ještě i později stále sbírá zkušenosti a učí se, tedy zraje. Ale přece jen je zřejmě pravdivý obecný záměr, že manželství je nejcitlivějším testem osobní zralosti.*“

Ze sociologického hlediska představuje manželství diádu, malou sociální skupinu, která spojuje dvě dosud cizí rodiny novým vztahem příbuzenství. Muž i žena si uvědomují svou příslušnost k tomuto manželství, ve kterém získali určité role a zvolili si určitý životní styl. Pro jejich vztah je typický také konkrétní styl komunikace, normy, hodnoty a strategie řešení konfliktů.

„*Dnešní mladí lidé očekávají od manželského partnera mnohem víc, než očekávali jejich rodiče. Přesně vymezená role, kterou manželé získali uzavřením svazku, určovala také jejich chování a tomu odpovídalo i očekávání obou partnerů. Manželé v minulosti nepočítali s nějakým hlubším vzájemným porozuměním. Obecně se předpokládalo, že tam muži a ženy jsou natolik rozdílní, že by něco takového ani nebylo možné.*“ (Vágnerová, 2000, s. 335).

Ekonomické ani společenské důvody nemají v současné době na trvalost manželství větší vliv. Častá nespokojenost, signalizovaná četností rozpadu manželství, svědčí o značné nestabilitě instituce založené na osobní volbě dvou jedinců, hájících převážně své vlastní potřeby.

1.6 Rodičovství

„Rodina - obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.“
(Vodáková, s.940)

Představa rodičovské role je, podle M. Vágnerové (2000, s. 348), stejně jako představa o manželství, ovlivněna různými faktory.

- ♦ **Aktuálním sociálním standardem, společenským očekáváním**, které sice vychází z tradice, ale v průběhu vývoje společnosti se mění. Aktuální verzi prezentují např. I různá média.
- ♦ Individuálně specifickými **zkušenostmi** obou partnerů **s rodičovským chováním z dětství**, hodnotovým systémem své rodiny, jejími normami a postoji k rodičovství.
- ♦ **Aktuálním postojem obou partnerů k rodičovství**, jejich představami, jak by se měli rodiče chovat a co by měli dělat.

Narození dítěte je významným mezníkem v rozvoji rodičovských postojů. Nejde však o zcela neproblémovou záležitost. Je důležité, jakou má dítě pro své rodiče hodnotu, co jim přináší pozitivního, jaké jejich potřeby saturuje a v čem je naopak ochudilo a omezilo, eventuálně, zda s jeho narozením není spojeno očekávání, že bude kompenzovat jiné, nenaplněné potřeby svých rodičů.

Lidé nemají pro rodičovství stejné předpoklady. Dispozice k rodičovství je dána jak biologicky, tj. pudově, tak psychosociálně. Velmi důležitá je zkušenost z orientační rodiny, která může ovlivňovat jak potřebu mít vlastní děti, tak způsob naplnění rodičovské role.

Zplození dítěte a péče o ně jsou jedním z hlavních životních témat. Přichází ke slovu ve vývojové fázi, kterou E. Erikson pojmenoval jako období generativity. Být generativní znamená spontánně, iniciativně, z vlastní vůle, radosti, z podstaty své bytosti plodit a starat se o to, co jsme zplodili. K těmto motivům člověk přidává ještě své potřeby, které děti rodičům naplňují (Říčan, 2004, s. 260)

- ♦ potřeba mít zajímavé podněty ze svého prostředí
- ♦ potřeba prožívat to, co patří k lidskému životu, čím zrajeme a stáváme se moudřejšími
- ♦ potřeba bezpečí a jistoty

- ♦ potřeba společenského uznání a uplatnění
- ♦ potřeba otevřené budoucnosti

K tomu ještě Matějček dodává: „Jde o nejvyšší hodnoty života, o naplnění nejhlubších životních potřeb.“ (Matějček, 1989, s.17)

1.7 Období bilancování (kolem 30. roku věku)

Významným signálem rozpadu partnerského vztahu je neschopnost věcné a otevřené komunikace. Důvodem nespokojenosti v manželství je převažující představa o účelu manželství, které by mělo saturovat celou řadu, především individuálních potřeb. Postoj k manželství se v průběhu posledních desetiletí značně změnil. Bilancování manželství a další rozhodování mladých lidí ovlivňují různé faktory. Velký význam mají podle mého názoru následující tři:

- ♦ nerealistické očekávání mladých lidí, důraz na rovnost a stejná práva obou partnerů a na uspokojení jejich individuálních potřeb,
- ♦ role obou manželů nejsou jednoznačně vymezeny,
- ♦ obecně akceptovatelné povědomí, že manželství lze kdykoliv zrušit (mnozí mladí manželé zažili v dětství rozvod svých manželů).

„Bylo zjištěno, že se častěji rozpadají manželství lidí, kteří sami pocházejí z rozvedené či jinak dysfunkční rodiny (Hoffman-Nowotny, 1988). Tato skutečnost není udivující, protože lze předpokládat vliv sociálního učení, určité osobnostní zkušenosti, která funguje jako mezigenerační přenos, jako mechanismus sociální dědičnosti. Tímto způsobem se mění postoj, snižuje se důvěra v manželství jako instituci a za legitimní, resp. nejvhodnější, strategii řešení manželských problémů je považován rozchod.“ (Vágnerová, 2000, s.363).

Podle M. Plzáka vzniká první krize zevnitř, rodí se ze zákonitého vývoje vztahu. Objevují se nespokojenost, averze, hádky. Taková krize může trvat pár měsíců ale i několik let. Řešení spočívá v poznání, že manželství nelze stavět na romantické lásce, nýbrž na otevřeném soužití, na toleranci, vycházející především ze zájmu dětí; v poznání, že „funkce manželství je někde jinde než v milování, že je to těžká práce a odpovědnost. A tak ze společného utrpení, se rodí nový vztah, řádově kvalitnější a pevnější. (In Říčan, 2006, s. 268).

2. Demografický vývoj

2.1 Demografická tranzice

Demografická tranzice nebo také revoluce či přechod je historický proces, který postupně probíhá u všech populací světa. Projevuje se poklesem úmrtnosti a porodnosti, výrazně se snižuje kojenecká úmrtnost a prodlužuje se délka života. (Kalibová, 2002, s. 41). V průběhu dějin vedly změny v postojích a hodnotách mužů a žen ke dvěma velkým demografickým přechodům, jenž ovlivnily rodinné chování obyvatel těch zemí, které přechody prošly (Katrňák, 2001, s. 43).

Pokusy o všestranné poznání a ucelené vysvětlení těchto změn v demografické reprodukci jsou spojeny teprve s prvními koncepcemi demografické revoluce. Tato nejdůležitější demografická teorie byla poprvé publikována v práci A. Landryho v roce 1934. Rozvinutou teorii této demografické revoluce publikoval v roce 1945 F. W. Notenstein, který ji označoval za demografický přechod nebo též přechodný růst (Kalibová, 2002, s. 41).

2.2 První demografická tranzice

Jedná se o proces, kdy původně vysoká míra porodnosti i úmrtnosti začala klesat. V průběhu první demografické revoluce nejprve docházelo ke snížení hladiny úmrtnosti. S určitým časovým odstupem pak stoupala porodnost, což vedlo k výraznému zvýšení počtu obyvatel. V předindustriální době byl většinou nárůst obyvatelstva brzy ukončen hladomory, válečnými konflikty či epidemiemi. Populační přírůstek se po poklesu úrovně porodnosti začal zmenšovat (někdy až k záporným hodnotám). Průběh tranzice závisel na kombinaci jednotlivých faktorů a na předchozím vývoji. (Chludilová, Rabušic, 2001).

V západní Evropě probíhal tento proces přibližně v období 1750 – 1930. (Rabušic, 2001, s. 54) a byl podmíněn určitou vzniklou situací ve společnosti: industrializací (strojní výroba, nové zdroje energie, lepší výrobní postupy), urbanizací (stoupal podíl lidí žijících ve městech), rozpadem velké tradiční rodiny, zmenšením rodičovské moci a změnou způsobu života. Pokles míry úmrtnosti byl důsledkem zlepšení hygienických podmínek, pokrokem v lékařských vědách, růstem produktivity v zemědělství a průmyslu, rozvojem dopravy, lepší životní úrovni apod. Klesající porodnost byla způsobena vyšší vzdělaností, emancipací žen a proměnou významu dětí pro rodinu. (Chludilová, Rabušic, 2001; Možný, 2008).

Demografický přechod se začal odehrávat v polovině 18.století v Evropě, především ve Francii a Anglii. Později zasáhl i ostatní země západní Evropy, Austrálie, Severní Ameriky, východní a jižní Evropy a Japonska. Na našem území probíhala demografická tranzice přibližně v letech 1830 – 1930 a na Slovensku o něco později (1900-1950). (Rabušic, 2001, s.55; Chludilová). Bylo to období celkového procesu modernizace, jehož hlavními prvky se stala první průmyslová revoluce, proces industrializace, urbanizace a růst vzdělanosti. (Rabušic, 2001, s. 54). Svou úlohu sehrál ekonomický rozvoj a vznik moderního státu. Při proměnách reprodukčního chování měla vliv i osobní komunikace mezi sousedy a (Rabušic, 2001, s. 55).

2.3 Druhá demografická tranzice

Autory konceptu druhé demografické tranzice jsou demografové Ron Lesthaege a Dirk van de Kaa. Koncept byl představen v roce 1986 a jednalo se především o reakci na výrazné změny v demografickém chování, které byly ve vyspělých západních zemích Evropy zaznamenávány od 60. let 20. století (Rabušic, 2001, s.176).

Iva Chludilová výstižně charakterizuje tuto demografickou revoluci takto: „Od prvního přechodu je třeba odlišit přechod druhý, který zasáhl severní a západní Evropu v 60.letech a trval přibližně 20 let. Došlo k proměně hodnotové orientace, odrážející se v demografickém chování, a k růstu individualismu. Rodina ztrácí svou nezastupitelnou funkci, narůstá počet nesezdaných soužití a neúplných rodin. Také se posouvá věk vstupu do manželství a věk, kdy lidé přivádějí na svět své první dítě. Výsledkem je výrazný pokles míry porodnosti, a protože se současně neustále prodlužuje naděje na dožití (neboli střední délka života)., zvyšuje se podíl starých osob v populaci. V České republice druhý demografický přechod probíhá zrychleně až od 90.let.“

Hlavním rysem druhé demografické tranzice je prudký pokles plodnosti z úrovně lehce nad záchovnou hranicí plodnosti. Dochází k dramatickému posunu v normách a postojích v populaci. Rabušic pojmenovává jednotlivé oblasti takto:

- a) posun od manželství k nesezdanému soužití
- b) posun od antikoncepce jako prostředku před nechtěným těhotenstvím k antikoncepci, která umožňuje sebenaplňující volbu, zda dítě vůbec mít a kdy
- c) posun od éry, v níž dítě bylo středobodem života rodičů, k éře, kdy středobodem je pár a jeho dítě
- d) posun od uniformních rodin a domácností k pluralitním formám rodin a domácností

(Rabušic, 2001, s. 178).

Podle Možného (2008, s. 21). začalo docházet v druhé polovině dvacátého století k hledání samotného smyslu tradiční rodiny. Západní Evropou a Spojenými státy prošla vlna sociálních nepokojů, radikálních hnutí a posledního vzmachu velkých ideologií. Z pohledu marxismu a feminismu byla tradiční rodina označena za ideologický a utlačující koncept, který nereprezentuje realitu. Radikální kritika skutečně prokázala, že se rodina ve svých charakteristikách proměňuje.

Velkou oblastí, která byla celkovou sociální změnou zasažena téměř revolučně, byla oblast intimního životního stylu: sexualita, manželství, prokreace. Probíhaly velké sociální změny – hnutí hippies, antikoncepční pilulky a nitroděložní tělíska, sexuální revoluce a studentské bouře. Společnost začala vstupovat do nové fáze ekonomického vývoje – postindustrialismu.

Generace, jež dospívala v této nové době, si kladla otázky týkající se společenských hodnot a odmítala normy, které jí byly starší generací vštěpovány (sexuální nevyjímaje).. Podle Ronalda Ingleharta byla tato generace nositelkou „tiché revoluce“, která lidské hodnoty přesunula od důrazu na ekonomickou prosperitu k hodnotám postmaterialistickým (tedy na ekonomický růst a hmotné jistoty). (Rabušic, 2001, s. 182).

Možný uvádí sedm podstatných změn, které hluboce zasáhly struktury soudobých společností a individuální životy jejich členů. (Možný, 2008, s.21-22).

- a) Rodina postupně začala ztrácet monopol na legitimní sex. Začalo docházet k rozvolnění společenských (křesťanských) norem.
- b) Rodina také ztratila monopol na legitimizaci plození dětí – nové antikoncepční technologie postavily hráz mezi sexem a početím a umožnily tak volný mimomanželský sex. Od počátku sedmdesátých let prudce začal růst počet nemanželských dětí.
- c) Tradiční rodina přispívala ke stabilitě společnosti tím, že manželského partnera vybírali rodiče. Individualismus a hodnota svobodné volby oslabily vliv rodiny na budoucí status prokreační rodiny a minimalizovaly tento stabilizující prvek.
- d) Křesťanská společnost pojímala manželství jako instituci, která je doživotní a ručila za ni nejvyšší autorita: „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“ Toto pojetí bylo nahrazeno novým významem a to manželství jako občanská smlouva, která je vypověditelná kteroukoli ze stran. Hlavním prvkem takového manželství je láska a sexuální přitažlivost. Začaly tak růst rozvody a opakovaná manželství.
- e) Docházelo k oslabování reprodukční funkce rodiny a postupně i dalších základních funkcí např: vzdělávání, socializace k respektovaným hodnotám a životnímu stylu,

péče o nemocné, staré či postižené členy rodiny. Rodině zůstal jen konzum, zábava a citové bezpečí.

- f) Rodina ztratila monopol na plození dětí, dokonce někde odmítají děti vůbec mít.
- g) Od konce 50. let ženy hromadně opouštějí domácnost a profesní kariéra se pro ně stává stejně důležitá jako pro muže. Role mateřství se z celoživotního údělu stává jen krátkou epizodou. Obsah a komplementarita mužské a ženské role dostávají radikálně nový půdorys.

V této době začali mladí lidé častěji studovat na středních a vysokých školách, rostlo vybavení domácností, mladí se snažili rychle dosáhnout takové životní úrovně, na jakou byli zvyklí v rodinách svých rodičů. Značnou roli začala hrát zvyšující se nezaměstnanost, která nutila mladé dospělé k opatrnějšímu rozhodování o sňatku a narození dítěte. (Kučera, In Fialová, 2000, s. 38).

Důsledkem takových změn bylo dávání přednosti nesezdanému soužití před manželstvím, růst rozvodovosti starších i nově uzavíraných manželství, zvyšování věku svobodných snoubenců (na 27-29 let u žen, na 29 – 32 let u mužů), zvýšení věku prvorodiček (na 30 let), pokles úhrnné plodnosti na 1,3 – 1,5, atd. (Kučera, In Fialová, 2000, s. 12).

Rozdílný vývoj ve snižování míry porodnosti lze vysledovat v západních zemích a v zemích, které prošly komunistickým režimem. Od 60. let docházelo v západní, severní a následně i jižní Evropě ke snižování plodnosti (Rychtaříková, 2002). Tento trend se v zemích střední a východní Evropy projevil zhruba až o třicet let později, po pádu socialismu (Katrňák, 2011, s.38).

2.4 Teorie tzv. Hajnalovy linie

Za zmínku jistě stojí teorie demografa Johna Hajnala, který představil v šedesátých letech dvacátého století typologii evropské rodiny. Ta rozdělila starý evropský kontinent na dvě části, podle postoje aplikovaného ke sňatkům a ke staromládenectví či staropanenství. Po studiu způsobu formování a fungování manželského chování v Evropě dospěl k názoru, že se zde vyskytují dva druhy chování, které je možno oddělit pomyslnou hranicí spojující Petrohrad a Terst (viz. obr. č.1). Tato spojnice se dnes nazývá Hajnalovou linií a platí již minimálně od 16.století (Chlubný, 2007, s.9; Rabušic a Možný, s.100).

Tato linie rozdělila evropskou rodinu na tzv. západoevropský a východoevropský model. Západoevropský typ je charakteristický vyšším průměrným věkem vstupu obou pohlaví do manželství (po 23. roce u žen a po 26. roce u mužů) a nejméně desetiprocentním podílem

trvale svobodných žen a mužů. Tento vysoký sňatkový věk byl důsledkem ekonomických důvodů, a také faktickým zákazem sňatků před absolvováním vojenské služby. Zvykem bylo, že mladí lidé chodili do služby, kde si měli vydělat na budoucí samostatné bydlení nebo přebírali hospodářství jednoho z rodičů. Ke sňatku docházelo až poté, co se rodina hospodářsky etablovala a byla schopna se sama uživit. Tento rodinný model v sobě skrýval brzdu populačního růstu, protože osoby, které vstupovaly do manželství později, mívaly menší počet dětí. Do tohoto modelu patří germánské, skandinávské, některé středomořské populace a také Češi a Moravané (Chlubný, 2007, s.10).

Obrázek č. 1: Hajnalova linie rozdělující Evropu na západoevropský a východoevropský model rodiny (Rabušic, 2001, s.72)

Druhým typem je podle Hajnala tzv. východoevropská nebo též jihovýchodoevropská rodina. V ní se do prvního manželství vstupuje již před 22. rokem u žen a 24. rokem u mužů. Typickým znakem je klanový systém rodiny, kterému vládne její nejstarší člen. Šlo tedy

o složené rodiny, kde žilo několik generací najednou. Pracovní sílu zabezpečovali členové široké rodiny, proto sňatek nebyl podmíněn ekonomickou nezávislostí jedince a mohl být uzavírán v nízkém věku. V tomto rodinném modelu naopak počítaly s poněkud vyšší úmrtností žen, což zkracovalo reprodukční období a muselo být vyvažováno dřívějším sňatkem. Počet celoživotně svobodných byl proto nízký (cca jedna dvacitina všech lidí). S tímto konceptem fungování rodinného života se Hajnal setkal ve slovanských populacích Evropy (mimo české) a v maďarských rodinách. Stejný systém však funguje například i v Irsku nebo jižní Itálii (Chlubný, 2007, s.9; Rabušic a Možný, s.100).

Celý rodinný model je hodnocen jako plastický a v krizových obdobích dějin se mohl mírně proměňovat. Docházelo k tomu však jen zřídka, zpravidla po období prudkého nárůstu úmrtnosti (Chlubný, 2007, s.9).

2.5 Demografický vývoj v České republice v době socialismu

Zhruba od poloviny 60. let se v České republice, stejně jako téměř ve všech ostatních socialistických zemích, vytvořil tzv. východoevropský model demografického chování. V této době byl proveden první průzkum demografického chování z důvodů poklesu počtu narozených dětí, což odporovalo tehdejší ideologickým představám. Výsledky měření měly poskytnout podklady pro legislativní úpravy, jejichž realizace by přispěla k lepšímu postavení zaměstnaných žen s dětmi v rodině i ve společnosti. Předpokládali téměř přímou úměru mezi životním standardem, úrovní služeb a společenské péče o děti a počtem dětí v rodinách (Kučera, In Fialová, 2000, s.7).

Snažili se zajistit prostou reprodukci obyvatelstva s vyhlídkou do budoucna tak, aby udrželi růst práceschopného obyvatelstva, a také počty budoucích vojáků. Vytvářeli mladým lidem takové podmínky, které by při zaměstnání obou rodičů usnadňovaly založení rodiny a péči o děti. Součástí pronatalitního opatření byly výhodné nízkoúročné novomanželské půjčky, prodlužující se mateřská dovolená, rozvinutá síť jeslí a mateřských škol, družin při ZŠ (základních školách), dotované ceny potravin, služeb a dětského zboží aj. Byla to ovšem politika vytváření sociálních jistot se zaměřením na odvádění mladých lidí od angažování se v politické činnosti. V této situaci vstupovalo v ČR do manželství téměř 90% mladých mužů a 96 % mladých žen, a to převážně v nízkém věku (Kučera, In Fialová, 2000, s. 11).

Největší vlna zavádění pozitivních opatření socialistické vlády proběhlo v 70. letech 20.století. V tomto desetiletí došlo k prudkému nárůstu počtu narozených dětí na jednu matku – na hodnotu 2,5. Takový prudký výkyv v porodnosti se však současně spojil s událostmi

roku 1989 a na dlouhá léta dopředu poznamenal demografickou situaci v ČR. Právě ženy narozené v tomto období byly první, které začaly v 90. letech minulého století oddalovat početí prvního dítěte (Katrňák, 2011, s. 40).

2.6 Demografický vývoj v České republice po roce 1989

Česká republika i jiné postsocialistické země byly na začátku 90. let vystaveny tlaku kulturních změn, které zasáhly instituci rodiny a zásadně proměnily reprodukční strategie obyvatel této země. Příčin poklesu úhrnné plodnosti bylo mnoho, ovšem všechny jsou spojovány s přechodem od socialismu k tržnímu hospodářství. Hlavní hodnotu v životní dráze jedince představuje individualismus částečně orientovaný na profesní kariéru, které podřizují ostatní aspekty života (Beck, 2004, In Katrňák, 2011, s. 39).

Politický převrat ve střední a východní Evropě vedl ke změně životních podmínek převážně většiny obyvatelstva. Získaná svoboda umožnila rozvoj podnikání, cestování, studia většího počtu mladých lidí na střední a vysoké škole. V rámci těchto revolučních společenských změn se postupně začalo měnit také demografické chování - zpočátku pomalu, později prudkým tempem. Takové změny, které probíhaly v západoevropských zemích déle než dvě desetiletí, se u nás uskutečnily během několika málo let. Platí, že čím později revoluce začne, tím je pak rychlejší (Kučera, In Fialová, 2000, s. 14).

Společně s pestřejší nabídkou životních příležitostí se začaly projevovat také další důsledky politického a ekonomického vývoje. Změnily se cenové relace, neboť liberalizace cen se projevila především růstem cen (dříve) nejvíce dotovaného zboží. Tím se výrazně proměnily podmínky pro demografickou reprodukci, především při uzavírání sňatků a rození dětí. Vzniklo konkurenční prostředí pro vstup do manželství a založení rodiny narozením dítěte. K tomu se také přidala faktická nemožnost získat byt vzhledem k jeho neúměrně vysoké pořizovací ceně. Dalším závažným aspektem je rostoucí nezaměstnanost, která postihuje citelně právě mladé lidi po absolvování škol a bez potřebné praxe. Preference manželství v dřívějším systému získávání bytů i ve veřejném mínění bránily zřejmě většímu rozšíření nesezdaného soužití mezi mladými lidmi, zejména mezi svobodnými. Hlavní příčinou poklesu porodnosti po roce 1990 byly změny sňatkového chování a v odkládání rození dětí na pozdější dobu. Přejídný vzestup byl zaznamenán u mimomanželské plodnosti. Ten však nebyl srovnatelný s úbytkem plodnosti v manželství.

Dalším rysem populačního vývoje je postupné snižování počtu interupcí. Tato skutečnost je nepochybně důsledkem rozšiřování spolehlivé hormonální antikoncepce a také častějšího používání kondomů. (Kučera, 2000a, s. 16).

Důležitým znakem charakteru české reprodukce je to, že se plodnost přesouvá z mladšího věku do vyšších věkových skupin. Nízká úroveň plodnosti je ve druhé polovině devadesátých let způsobena nejenom tím, že početí dítěte odkládají mladí lidé ve věku 20 – 24 let, ale také tím, že na jejím poklesu se podílejí již zavedená manželství s jedním dítětem nebo dvěma dětmi, která by dříve ještě plodila. Klesající porodnost byla v 90. letech spojena také s klesající potratovostí. To lze chápat jako ukazatel celkově odpovědnějšího přístupu nejen k sexuálnímu životu, ale životu vůbec.

Na snížení sňatečnosti se jistě podílejí faktory strukturální. Jedním z nich, který přispívá k odkládání sňatků do vyššího věku, je vyšší počet studujících mladých lidí v době sňatkového věku. V době českého kapitalismu bylo výhodné uzavřít sňatek během studií. Mladí si tím zvyšovali šanci získat vlastní byt a snažili se o zlepšení ekonomické situace. Socialistický stát rozdával novomanželské půjčky a za každé narozené dítě jim část dluhu odepisoval. Studujícím na vysoké škole rozdával prospěchová a sociální stipendia a umožňoval studentské půjčky.

Vyšší vzdělání je z hlediska fenoménu sňatečnosti a plodnosti důležitým faktorem zejména u žen. Tento posun v jejich životní orientaci mnozí autoři považují za jeden z nejvýznamnějších pro pochopení proměn jednotlivých struktur. Dalším důležitým strukturálním faktorem, který postihuje mladou generaci, je hrozba nezaměstnanosti. Ta může vyvolávat určitý stupeň nejistoty při úvahách o budoucích životních plánech.

Česká republika se od počátku devadesátých let velmi intenzivně snažila, aby se co nejvíce podobala strukturám západoevropských zemí. K tomuto cíli bylo upřeno především veškeré politické, ekonomické a sociální snažení, neboť jenom tak bylo možné v roce 2004 vstoupit do Evropské unie. Mnohé struktury u nás se dnes od těch západních příliš neliší. Demokratický politický režim, tržní ekonomické prostředí a nově vybudovaný systém sociálního zabezpečení samozřejmě nemohly české chování neproměnit. Vedly totiž ke změně mnohých postojů a hodnotových preferencí. Česká populace (především ta mladá) je dnes součástí evropských mentálních kohort a řídí se podobnými vzory jako její západní vrstevníci.

John Caldwell nazývá tento proces „westernizací“, kdy prostřednictvím globální komunikace dochází k difuzi západních idejí a vzorů chování, včetně vzorů nesezdaného soužití, pozdních sňatků a nízkých počtů dětí. Důsledkem takových změn je proces demografického stárnutí populace.

3. Alternativní podoby instituce manželství a rodiny

Na začátku devadesátých let docházelo v české společnosti k uvolňování sociálních norem a pravidel. Proměna tradičního sexuálního chování, které bylo dříve legitimní pouze v manželství, začala již v šedesátých letech minulého století, v souvislosti s tzv. sexuální revolucí, nakonci milénia se však objevily ve větší míře také nové podoby soužití. V současnosti se o nich mluví jako o alternativách ke konzervativnímu manželství či rodičovství. Mezi tyto formy soužití dnes patří nesezdaná soužití (kohabitace), registrovaná partnerství (soužití párů stejného pohlaví), životní styl „single“ a osamělé mateřství.

3.1 Kohabitace

Kohabitace neboli nesezdané soužití je typem partnerského soužití. V odborné literatuře je možné setkat se s různými definicemi, které kladou důraz na různé aspekty. Pro srovnání uvedu pár teoretických formulací.

Kohabitace označuje stav, „*kdy spolu dvojice partnerů žije v sexuální vztahu, aniž jsou manželi.*“ (Giddens 1997, s. 179). Za nesezdané soužití považuje Vymětalová „*mladý pár, který žije i bydlí ve společné domácnosti, a zpravidla také společně hospodaří, aniž by uzavřel manželství*“ (Vymětalová 2000, s.122). Podobně charakterizuje tuto formu soužití i Rabušic: „*partneři mezi sebou mají intimní vztah, společně bydlí a společně hospodaří, avšak nejsou oficiálně sezdáni.*“ (Rabušic 2001, s.193). D. Hamplová zahrnuje pod pojem kohabitace téměř všechny formy soužití - „*samostatně žijící dvojice s vlastní domácností, nesezdané partnery bydlící u rodičů jednoho z nich (bez vlastní domácnosti), ale i dvojice nesezdaných studentů na vysokoškolských kolejích*“ (Hamplová, 2000, s.67).

Nesezdané soužití se pro mladé lidi obvykle stává experimentálním stádiem před vstupem do manželství (Giddens, 1997, s.179). Dochází k propojování dosud diskrétních stavů "namlouvání" a manželství, k plynulému přecházení od seznámení, přes zahájení sexuálních styků, občasného "přespání přes noc", až po vytváření společného vlastnictví a sestěhování se. Většinou nejde o plánované rozhodnutí, ale o něco, co postupně vyplyne ze samotného vztahu. Je to chápáno jako období poznávání, zkoušení a testování partnera, zda je pro manželský život dobrý. Atraktivita této formy soužití spočívá také v tom, že nepředstavuje formální závazek (který je nezrušitelný) a poskytuje tak určitý stupeň osobní nezávislosti.

Kohabitace je v západoevropských zemích relativně novým jevem. Je možné jej sledovat od 60. let dvacátého století. Vznik nesezdaného soužití vychází z faktorů sociální změny:

z celkové modernizace společnosti, z přístupu ke vzdělání, vzdělanosti žen a jejich uplatnění na pracovním trhu, ze zvyšování podílu zaměstnaných žen a jejich sociálních jistot (Vodáková, Petrusek, 1996, s.1190). Tyto faktory podporují rozvoj individuality s důrazem na seberealizaci, způsobují výrazné změny v hodnotových strukturách a při utváření rodinných rolí a vztahů. „*Liberalizace sexuálních norem, akceptace předmanželského sexuálního styku a rozvoj efektivní antikoncepce umožnily v tomto sociálním klimatu oddělit nejen sex od reprodukce, nýbrž i sex od manželství*“ (Vodáková, Petrusek, 1996:1190).

Postupný vývoj kohabitace, jakožto formy nesezdaného soužití, je možné podle A. Kiernan (In Chaloupková, 2006) rozdělit do čtyř etap. Z počátku se nesezdaná soužití týkala jen okrajových sociálních skupin, ty se postupně proměňovaly v běžnou formu soužití před vstupem do manželství. Další vývojová fáze je akceptována již jako alternativa k manželství a v poslední etapě dochází ke stírání rozdílů mezi nesezdaným soužitím a manželstvím.

Této poslední etapy dosáhly již severské země (především Švédsko, Dánsko a Island), kam je zrod tohoto fenoménu situován. V těchto zemích se stala kohabitace sociální institucí, která legitimně existuje vedle instituce manželské (Vodáková, Petrusek, 1996, s119). Giddens se zmiňuje i o tom, že kohabituující partneři získávají právní status „druh“ či „družka“, což jim umožňuje, aby v případě rozchodu požadovali majetkové vyrovnání nebo placení výživného. (Giddens, 1997, s.180).

Na základě postupného rozvíjení nesezdaného soužití v různých zemích a kulturách, dochází podle určitých faktorů k utváření konkrétních kategorií/typologií nesezdaného soužití. Rabušic (2001) rozlišuje čtyři typy podle **stavu rodinného uspořádání**: 1. soužití porozvodové; 2. soužití snoubenecké; 3. soužití dočasné a za 4. soužití namísto manželství. Bumpass a Sweet (1989, In Vítěčková, M.; Brabcová, I.; 2010, s. 490) rozlišují typy kohabitace podle **délky trvání vztahu**: 1. na vztahy, které trvají přibližně 2 roky a potom končí (buď vstupem do manželství nebo rozchodem); 2. vztahy trvající do pěti let (předstupeň manželství); 3. dlouhotrvající vztahy, u nichž je malá pravděpodobnost, že skončí manželstvím (asi 1/10 nesezdaných párů). D. Hamplová **zestručnila typologie kohabitací** na dvě skupiny: 1) na ty, které mají v úmyslu vstoupit do manželství 2) a ty bez úmyslu uzavřít sňatek.

Rozdělování kohabitace do určitých kategorií může být však velmi problematické, neboť lze skutečně zachytit jen situaci, která předcházela současnému stavu a další prognózy do budoucna se dají špatně předpovídat.

Podle Českého statistického úřadu (2008) a jeho šetření z roku 2006 bylo nesezdané soužití nejčastěji zaznamenáno mezi těmito sociálními skupinami: u nezaměstnaných, nejmladších,

nejchudších i nejbohatších a u bezdětných a mnohodětných (cit. Vítěčková, Brabcová, 2010, s.493).

V české společnosti je v posledních dvou desetiletích patrný posun k větší toleranci nesezdaného soužití a snižování důležitosti manželství jako instituce. Přesto je patrné, že reálné chování je oproti postojům tradičnější a nesezdané soužití je stále vnímáno spíše jako předstupeň manželství (Vymětalová, 2000; Černý 2005). Takto situaci hodnotí i J.Chaloupková na konferenci pro rodinou politiku: „*Manželství si v České republice udržuje vysokou hodnotu a je považována většinou české společnosti za nejlepší formu partnerského uspořádání.*“ (Chaloupková, 2012).

Existuje ještě podobné nesezdané soužití, které se v moderní době objevuje stále častěji. Jedná se o tzv. „Living apart together“ (LAT), tedy „oddělené soužití“ (Rabušic 2001). Při této formě soužití lidé nesdílejí společnou domácnost, ale každý má domácnost svou a střídají se v krátkodobém přebývání ve svých domácnostech a ani po delší době se k sobě neseštěhovávají natrvalo (Chaloupková, Šalamounová 2004).

3.2 „Singles“

V posledních dvou desetiletích se v české společnosti vynořuje nový sociální jev nazývaný anglickým termínem „singles“. „Single (z angl., jednotlivý, jediný, svobodný) je jedinec žijící ze svobodného rozhodnutí osaměle, velmi často s pravidelnými sexuálními kontakty, je přesvědčen o výhodách života bez závazků. V současné době jde o stoupající trend a v USA tvoří až polovinu všech domácností, evropský trend se pozvolna přibližuje. Psychoanalytický výklad říká, že jde o narcistně zahleděné jedince, kteří se zbavují (dpovědnosti za druhého, příp. za rodinu, a nejsou schopni se omezovat“ (Hartl, Hartlová, 2009, s. 538).

Podle Cargan a Melko (1998, In Radimská, 2003, s.10) se jedná o skupinu relativně mladých lidí mezi 25 až 40 lety, kteří se více méně dobrovolně rozhodli žít po delší dobu bez partnera proto, aby mohli rozvíjet jiné než prorodinné životní strategie. Mareš chápe „singles“ jako osoby, které *žijí programově osamoceně* či odděleně a dokonce *rezignují na reprodukční strategie* (Mareš, 2003).

Trend single života se k nám dostává z USA přes západní státy EU. V západoevropských zemích začalo k tomuto trendu docházet již v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století. Do této kategorie byli dříve zahrnuti všichni lidé, kteří neuzavřeli sňatek. Tradičně tuto skupinu tvořili zejména lidé rozvedení či separovaní, ovdovělí, svobodné matky a lidé vyloučení z manželského svazku (gayové, lesbičky, členové náboženských řádů, kněží,

psychicky nemocní, apod.), (Tomášek, Radimská, 2003, s.10). K výraznému posunu napomohly kulturní změny v 60. letech. Ve Spojených státech amerických docházelo postupně k emancipaci žen, proměně pracovního trhu a k tzv. „vzpouře živitelů“ (Tomášek, 2003, s. 226).

Samotný obsah kategorie „singles“ se v průběhu let postupně utvářel a měnil. Odborníci, zabývající se touto problematikou, vytvořili typologie této skupiny lidí. Staples se zabýval mírou otevřenosti vztahu a jeho typologie byla rozdělena do pěti skupin. Další klasickou a rozsáhle používanou typologii *singles* vytvořil Stein (In Tomášek, 2003a, s.227). Je zaměřena na rozlišení, zda je životní styl osoby žijící single alternativou dobrovolnou či nikoli a zda se jedná o alternativu dočasnou nebo stabilní:

- ◆ *dobrovolní dočasní* (svou párovou budoucnost neuzavírají, ale v současné době mají jiné priority),
- ◆ *dobrovolní stabilní* (zvolili dobrovolně a nemají touhu svůj stav měnit),
- ◆ *nedobrovolní dočasní* (nejsou spokojeni se svým stavem a intenzivně hledají partnera),
- ◆ *nedobrovolní stabilní* (rozvedení či ovdovělí, kteří akceptují svůj stav nebo na něj rezignovali).

V české populaci představuje „singlovství“ výrazný trend až v průběhu 90. let, kdy proběhla transformace ze socialistického společenského řádu do kvalitativně odlišného tržního systému (Tomášek, 2003, s. 231). Počet mladých lidí ekonomicky nezávislých, svobodných a žijících v samostatné domácnosti se tedy postupně významně zvyšuje. Mezi mladými do 29 let se v současné době pohybuje okolo 16% „singles“.

V médiích se často hovoří jako o „generaci singles“, která je dnes spojována s mladistvým životním stylem. Tyto „generace“ mívají jednočlennou domácnost anebo žijí společně se svými vrstevníky ve společném bytě. Zatím nechtějí vstupovat do manželství, protože jim život o samotě v zásadě vyhovuje. Motivací je především větší možnost věnovat se kariéře, osobním zálibám a vstupovat do více sexuálních vztahů (Jandourek, 2003, s.119). Také může jít o odkládání partnerství a sňatku, neboť jsou přesvědčeni, že nepotkali ještě tu pravou. Patří sem také jedinci, kteří nevidí důvod, proč by se měli osamostatnit a odstěhovat se z domácnosti rodičů. Podle Radimské ale většina z nich časem zakotví v nějakém více či méně dlouhodobém vztahu (Radimská, R., 2003, s.10).

Singles často svůj momentální stav hodnotí jako dočasný a mnohdy proti instituci manželství a svému vstupu do ní (v budoucnu) nic nemají. Bylo zjištěno, že pro většinu singles je manželství předpokládanou součástí budoucnosti a většina z nich očekává vstup do

manželství během pěti let, přestože s prodlužujícím očekáváním se šance na uskutečnění této projekce snižují (Tomášek, 2003). Tomu také nasvědčuje fakt, že odklad manželského a rodinného života často vede k navyknutí na svobodný životní styl, který mnohdy jedinci nechtějí změnit

Vágnerová uvádí výhody a nevýhody takového životního stylu (Vágnerová, 2000, s.342):

Výhody singles:

- ◆ soukromí, žádná omezení, nezávislost
- ◆ otevřenost změnám a životnímu stylu
- ◆ setkávání se s novými přáteli s různorodými zájmy
- ◆ finanční a ekonomická autonomie
- ◆ sexuální zkušenosti

Nevýhody tohoto životního stylu:

- ◆ riziko zafixování takových osobnostních vlastností a strategií chování, které působí rušivě v jakémkoliv soužití, respektive v jakékoli spolupráci;
- ◆ návyky na určitý životní styl a neochota jej změnit;
- ◆ sociální izolace a zvýšená rizika osamocení (pokud vrstevníci vstupují do manželství);
- ◆ riziko ztráty určitých životních příležitostí, bilancování v pozdějším věku může vycházet z jiných hodnot

Jedná se o individualismus, který je velmi silný a klade důraz na uspokojení potřeb jednotlivce, na rozvoj osobnosti a její uplatnění. Rodina je chápána jako omezení a společnost je k tomuto trendu tolerantní. (Vágnerová, 2000, s 342)

3.3 Registrované partnerství

Zvláštním případem alternativní formy soužití jsou dvojice nesezdané z toho důvodu, že sezdány být nemohou, např. v případě gayů (homosexuálů) a lesbiček. Snahou vyřešit jejich situaci po právní stránce je uzákonění tzv. **registrovaného partnerství**, které do jisté míry nahrazuje institut manželství a nalézá řešení na důležité otázky, jako je dědictví, možnost návštěvy vážně nemocného partnera v nemocnici apod. (Jandourek, 2003, s.118).

Registrované partnerství je soubor právních norem, který má zajistit právní jistotu pro soužití dvojic stejného pohlaví. Zákon má upravovat uzavírání partnerství, podmínky pro jeho zrušení a zánik, vzájemné majetkoprávní vztahy partnerů, jejich práva a povinnosti vůči sobě navzájem, vůči institucím a vůči státu (Zákon č. 115/2006 Sb.).

V současné době se odhaduje výskyt homosexuality u mužů v západní kultuře na 5 až 10% a u žen na 3 až 5%. Tyto údaje však mohou být ještě vyšší, neboť mnoho lidí svou sexuální orientaci nepřiznává (Sobotková, 2001, s.148).

Vývoj a formování homosexuálních vztahů u mužů a žen se odlišuje. Muži procházejí nejprve velkou zamilovaností a sexuálním uspokojením. Následuje společné bydlení a udržování vztahu při partnerských neshodách. Často bývá poměr s druhým mužem skrýván a může trvat až tři roky, než svůj vztah zveřejní (především před vlastní rodinou). Postupně se soužití prohlubuje a dále se rozvíjí prostřednictvím větší důvěry, vzájemné oddanosti a dokonalejší spolupráci.

Ženy jsou v milostném projevu k partnerkám zprvu opatrnější. Zvažují zda do vztahu investovat svoji energii a zda jej sexualizovat. Pokud se rozhodnou do vztahu vstoupit, následuje druhá fáze, která se projevuje romantickým a sexuálním vzplanutím. Může přecházet do fáze konfliktu. Pokud se rozeprě, často vyvolané rozdílnými očekáváními, podaří ustát a vyřešit, dochází ke stabilizaci vztahu a uvědomění si výhod i nevýhod takové volby. Vrcholná fáze vztahu u lesbiček je přenesena na utváření společných hodnot či plánů, jako např. podnikání, zaangażování se pro nějakou ideu či společná výchova dítěte (Sobotková, 2001, s.149). Za nejproblematičtější okamžik považují homosexuální páry tzv. coming out proces, tedy zveřejnění své sexuální orientace. Rodiče mívají často velké problémy s přijetím tohoto faktu, potýkají se strachem a procházejí si nejčastěji pěti fázemi vyrovnání se s takovou skutečností: šok, popření, vina, zlost a přijetí.

Postoje k homosexuálním párům v České republice jsou stále otevřenější a tolerantnější. Podle výzkumu veřejného mínění souhlasilo 62% lidí s tím, že tyto páry mají mít právo na registrované partnerství. Naopak k otázce týkající se rodičovství a adopce dětí se staví negativně (72% lidí je proti, viz CVVM, 2005, s. 2).¹ Od 1. července 2006 vstoupil v platnost zákon č. 115/2006 Sb., který umožňuje homosexuálním partnerům mít podobná práva a povinnosti jako (heterosexuální) manželství. Od té doby uzavřelo podle statistik registrované partnerství již 1494 párů (z nichž 1022 bylo mužů a 472 žen).

Současná právní úprava ČR neumožňuje homosexuálnímu páru adoptovat cizí dítě a ani osvojit si dítě svého partnera (nejčastěji z původního heterosexuálního vztahu). Chtějí-li gayové nebo lesby mít dítě, tlačí je současná česká právní úprava spíše k tomu, aby žili v

1

¹ Tento výzkum se konal v době, kdy se na vládní půdě debatovalo o uzákonění registrovaného partnerství. Zákon byl zákon č. 115/2006 Sb. byl přijat dne 26. ledna 2006 a účinnosti nabyl 1. července 2006.

neformalizovaných svazcích. Pokud jde o jiné vztahy partnerů k nezletilým dětem, neupírá zákon partnerům možnost, aby jeden z nich dostal dítě do pěstounské péče nebo aby mu bylo svěřeno do výchovy.

Zatím ani odborná veřejnost nezastává jasné stanovisko, zdali výchova homosexuálními rodiči ovlivňuje negativně vývoj dítěte. Nejčastěji diskutovaným problémem bývá vývoj pohlavní identity dítěte. V současné době probíhá longitudiální výzkum v zahraničí u dětí narozených homosexuálním rodičům v 80.letech. Snad tedy brzy přijde odpověď na tuto komplikovanou životní otázku.

3.4 Osamělé mateřství

Obecně lze osamělé matky rozdělit do tří skupin. Osamělé matky, kterým manžel/partner zemřel (tedy vdovy s dětmi), osamělé matky, které mají děti z rozpadlého vztahu a třetí skupinou jsou matky, které záměrně zůstávají svobodné a mají dítě s mužem, s nímž neplánují trvalý vztah, popř. využily umělého oplodnění, dítě adoptovaly nebo přijaly do pěstounské péče (Sobotková, 2001, s.129). Dobrovolné mateřství bez partnera řadí Kučera právě mezi „alternativní“ životní způsoby (Kučera, 2000, s.23).

Jedná se o záměrné porození a výchovu dítěte svobodnou matkou, která se nechce vázat trvalým vztahem k muži. V současné době do této skupiny patří spíše zralejší ženy, v období střední dospělosti, často kolem 35 let. Jsou většinou dobře zajištěné, úspěšné ve svém povolání a rozhodly se pro mateřství, dokud je čas (Sobotková, 2001, s.128).

Hošková se ve své doktorské práci zabývala motivy, které vedly ženy s vysokoškolským vzděláním ke svobodnému mateřství. Hlavním důvodem, proč tyto ženy nechtěly vstoupit do manželství, byla *absence vhodného partnera*.

Jednou z příčin může být vysokoškolské vzdělání. To výběr partnera ztěžuje ze tří rozpoznávaných příčin. *„Za první okruh potencialních partnerů, se stejným nebo vyšším socioekonomickým statusem a vzděláním, je limitován. Za druhé sami muži si častěji vybírají za partnerky ženy s nižším socioekonomickým statusem a vzděláním, než mají oni sami. A za třetí, muži s vysokým vzděláním a kvalifikací zastávající vysoce profesionální pracovní pozici, jsou zpravidla velmi vytíženi a nezbývá jim dostatek času a energie na osobní život, tudíž nejsou vhodnými adepty pro založení rodiny.“* (Hošková, 2009, s.15).

Pilotní studie Jihočeské univerzity zmapovala motivy vedoucí ženy k rozhodnutí být matkou bez partnera. Podle této studie může být osamělé mateřství:

- ♦ reakcí na nejisté vyhlídky do budoucna,

- ◆ reakcí na vysoké nároky na individuální štěstí,
- ◆ reakcí na náročné vybudování stabilního vztahu v dnešní době.

Důvody, proč ženy chtěly vychovávat děti bez otce, byly:

- ◆ špatné zkušenosti s muži (31,4 %);
- ◆ neochota se přizpůsobovat, touha po nezávislosti a budování kariéry (43,2 %);
- ◆ nenalezení vhodného partnera, se kterým by si přály dlouhodobě žít a mít dítě (23,7%);
- ◆ vzor primární rodiny.

Role svobodné matky je obtížná a její zvládnutí vyžaduje větší osobní investici, často na úkor uspokojení vlastních potřeb. Pokud by si matka v budoucnosti nenašla přijatelného partnera, zůstaly by děti svobodných matek jedináčky se všemi riziky, které jsou s touto rolí spojeny (Vágnerová, 1999, s.357).

4. Postoje mladé generace k manželství a rodičovství

4.1 Utváření postojů

Postoje k manželství a rodičovství, stejně jako další postoje, získáváme v průběhu celého života, prostřednictvím osobních zkušeností nebo zprostředkovaně sociálním učením. Jde o vztah k určitým hodnotám, které mají individuální význam. Existuje několik definic, popisujících z mnoha hledisek tento pojem. Mezi nejznámější patří formulace psychologa G.W. Allporta (1935): „*Postoj je mentální a nervový vztah pohotovosti, organizovaný zkušeností a vyvíjející direktivní nebo dynamický vliv na odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci.*“ (In Nakonečný, 1999, s. 239).

Charakteristika postojů může být také podávána z různých hledisek, např. podle G. D. Wilsona (In Nakonečný, 1995, s. 188):

1. jsou podmíněny **individuálními zkušenostmi** a vlivy určitého **kulturního prostředí**;
2. jsou orientovány na **hodnoty** a akcentovány **emocemi**;
3. jsou to hypotetické konstrukty, které nemohou být přímo pozorovány, nýbrž jsou odvozovány z **chování** a zejména z **vytvořených mínění**.

Výrazným zdrojem postojů je vliv **primárních a sekundárních skupin** (rodina, školní třída, pracovní kolektiv, parta vrstevníků atd.). E. F. Mueller a A. Thomas interpretují tyto skupinové vlivy jako: „*Psychologickou bázi sociálních norem a postojů, kterou je nutno hledat ve vytváření společných vztahových rámců; členové skupiny jsou pospolu a vzájemně se ovlivňují v určení toho, co chtějí akceptovat jako směrnici jednání, nebo jako definici situace.*“ Mnoha poznatky je doložen také **vliv kultury na obsah postojů**, uskutečňovaný prostřednictvím procesu **socializace** (výběr a preference hodnot) a **prostřednictvím masmédií**.“ (cit. Nakonečný, 1995, s. 192).

Mezi takové vlivy bychom mohli zařadit kulturní a hodnotový systém dané společnosti. Lidské hodnoty, jakožto fenomény lidské osobnosti, určující, co je žádoucí nebo nežádoucí, co je patřičné či nepatřičné a co dobré nebo špatné. Ty se ve vědomí lidí přetavují v postoje a mínění, které pak ovlivňují konkrétní lidské chování.

Pro měření postojů bylo vytvořeno mnoho empirických metod, k nimž patří např. Likertova škála, sémantický diferencál, sociometrie, Bogardova škála sociální vzdálenosti a analýza rozhovoru (Hayesová, 1998, s. 112-114).

4.2 Proměna společenských hodnot a postojů v druhé pol. 20.století

V druhé polovině 20. století, především v 70. a 80. letech, se taktéž v ČR proměňovaly obecné vzorce rodinného chování jako na počátku 90.let. Věková hranice začátku sexuálního života mládeže se posunula do nižšího věku, tudíž došlo ke zkrácení intervalu mezi dosažením pohlavní zralosti a začátku sexuální aktivity. Postupně se rozvolňovaly společenské normy, týkající se předmanželské sexuality. Byly odstraněny morální a legální sankce, které takové chování postihovaly.

Děti se převážně rodily do úplných rodin (pouze 5% dětí se narodilo mimo manželství). V 70. letech byli rodiče v průměru nejmladšími rodiči v české moderní historii. Průměrný věk matky byl při narození prvního dítěte velmi nízký - 24 let. Pronatalitní opatření ze sedmdesátých let preferoval model dvoudětné rodiny. Vícedětné rodiny představovaly jen marginální skupiny (např. rodiny křesťanské a rodiny romské populace). V této době docházelo taktéž k rozvodům manželství (v 70. letech – 38%, v 80.letech – 42%), ale polovina rozvedených uzavřela do 5 let po rozvodu sňatek nový.

Podle L. Fialové má minimálně 80% mladých lidí představu o fungování úplné rodiny, o mateřských a otcovských rolích, o dělbě práce v domácnosti. Znájí také problematiku vztahů manželů, včetně řešení domácích konfliktů, a také jejich úspěšnost.

Proměnu partnerských vztahů můžeme považovat za odraz širších celospolečenských proměn. Po politickém převratu v roce 1989 začalo docházet k postupným změnám v demografickém chování v České republice. Změnily se podmínky pro demografickou reprodukci. Po celá devadesátá léta, všechny ročníky, které dospívaly do věku, kdy dříve bylo obvyklé mít první dítě, mateřství odkládaly. Otevřely se jim totiž nové možnosti jako např. cestování, podnikání, studium na SŠ a VŠ, ekonomická nezávislost žen.

Na druhé straně docházelo ale i k politickým a ekonomickým změnám. Liberalizace trhu se projevila růstem cen bytů, rušením dotovaného zboží a zvýhodněných nabídek pro rodiny. V souvislosti s tím se zvyšoval počet nezaměstnaných lidí a pro některé rodiny tato situace znamenala propad až k pásmu chudoby (L. Fialová, 2000).

Dnešní mladí lidé uvažují o svých dalších životních krocích a plánech, které mají bezprostřední dopad na jejich názory a postoje vůči manželství a rodičovství. Podstatně více energie a času věnují vzdělávání, hledání zaměstnání a budování profesní pozice a kariéry. Teprve potom uvažují o vlastní domácnosti nebo o rodině. Část mladých lidí, která vstupuje do manželství relativně brzy po ukončení vzdělání, je ale stále menší, což se negativně odráží v ukazatelích úrovně sňatečnosti.

Trendy současné české rodiny výstižně popsala L.Šulová (2011):

- ◆ absence očekávání trvalosti vztahu
- ◆ oblíbenost soužití mimo manželství
- ◆ odklad manželství a rodičovství na neurčito
- ◆ odpojení sexuality od rodičovství
- ◆ akceptace dvoukariérové rodiny
- ◆ nové pohledy na specifčnost mužské a ženské role
- ◆ zvýšená orientovanost na individuální svobodu
- ◆ oslabování pospolitosti a soudržnosti
- ◆ činnost dříve zajišťované rodinou má zajistit společnost

Toto všechno jsou faktory, které odsouvají vstup do manželství či rozhodnutí se pro založení rodiny. Podle V. Haberlové je orientace na materiální blahobyt a pohodlný život ve vztahu k rodině jedním z nejnápadnějších kontraproduktivních činitelů. Na tradiční pozici rodiny útočí celá řada dalších věcí. Zatímco žít pro rodinu a děti se stává, zejména pro mladé lidi, stále méně důležitým, narůstá postupně význam takových plánů, jako je přání dosáhnout co nejvyššího vzdělání a co největšího úspěchu, mít dostatek času pro sebe, pro své zájmy a přátele. Haberlová mluví v této souvislosti o tzv. "drobných" konkurentech rodiny, kteří stejně jako konkurenti nejsilnější (materiální blahobyt), mají společného jmenovatele, kterým je víra v životonosný význam individuální autonomie (Haberlová, 2001, s. 11).

4.3 Životní plány lidí v období mladé dospělosti

V současné postmoderní době mají lidé možnost volit si sami svoji životní dráhu a cíle, kterých chtějí v životě dosáhnout. Manželská a rodičovská role je jednou z možných projektů, i když je v poslední době odsouvána do pozadí jiných plánů, mezi které nejčastěji patří studium, získání dobrého zaměstnání, cestování a individuální zájmy. Mladí lidé se proto rozmýšlejí, zda vůbec chtějí mít děti, případně jaký počet by pro ně byl přijatelný a únosný. Uvažují také nad věkem, ve kterém by chtěli své první dítě mít a zvažují možné bariéry, které jim stojí v cestě (Katrňák, 2010,127).

M. Kučera se ve svém výzkumu zabýval životními plány mladých lidí z hlediska optimálního vstupu do manželství a založení rodiny. Ukázalo se, že více než tři čtvrtiny mladých lidí (muži i ženy) považovaly za velmi důležité mít zajímavou a užitečnou práci.

Prioritou žen bylo spíše žít pro rodinu a děti (především pro ženy se základním vzděláním). Za důležité považovali mladí muži mít hodně peněz a čas na vlastní zájmy a koníčky, dosáhnout úspěchu a uznání. Mladé ženy upřednostňovaly spíše klidný život bez rizik a napětí. U obou pohlaví se na poslední místo propadla péče o domácnost. Pro muže představuje profesionální dráha a finanční zabezpečení velmi důležitou roli, i když život pro rodinu neopomíjejí (Hamplová, 2000, 46-47).

Velký podíl dnešních svobodných mladých lidí tvoří stále ještě studenti všech typů škol, jejichž prvořadým zájmem je úspěšně dostudovat. Počet studujících na vysoké škole rok od roku stále stoupá. Podle statistického úřadu studovalo v roce 2010 vysokou školu více jak **jedna čtvrtina** osob, tedy téměř 400 tisíc studentů (ve věku 20 – 29 let). Oproti roku 2001 (kdy počet studentů ve stejném věkovém rozmezí činil 12%) vzrostl jejich podíl o **patnáct procent** (ČSÚ, 2010).

Jedná se tedy zřejmě o jeden z hlavních faktorů ovlivňujících odkládání manželství a rodičovství do pozdějšího věku, neboť to je úzce spjaté s dobrým zabezpečením a vlastními finančními prostředky.

M. Kučera se ve svém průzkumu demografického chování zaměřil na okolnosti, které konkrétně ovlivňují populační klima. Zjišťuje, do jaké konkurence se dostává případný sňatek a založení rodiny. Soustředil se na životní plány mladých svobodných lidí pro několik příštích let (Kučera, In Filaová, 2000, s. 49-59):

a) **Studovat v denním studiu**

Studium v současné době nabývá stále více na své významnosti. Za hranici denního studia považují věk až 26 roků a současně tím potvrzují, že mladá generace již poznává význam vzdělání pro celoživotní uplatnění. Studenti vysokých škol obecně, především z důvodu vyššího počtu let strávených studiem a pozdějšího nástupu do zaměstnání, zakládají rodinu později než lidé se vzděláním nižším a skutečně se tedy nejprve věnují vybudování určité pozice v zaměstnání (Kuchařová, 2010).

b) **Nástup do zaměstnání**

Téměř všichni studenti a nezaměstnaní plánují nastoupit do zaměstnání, více než polovina studentů chtěla nastoupit již v příštích letech, ostatní plánují pokračovat ve studiu. Mít zajištěn dostatečný příjem peněz bývá ve většině případů spojen s nástupem do zaměstnání. Šedesát šest procent dotázaných považuje tuto okolnost za nejdůležitější pro to, aby se rozhodli pro narození dítěte.

c) **Samostatné podnikání**

Nejčastěji by chtěli podnikat starší respondenti ve věku 27 – 29 let (24%), a pak 21 - 23 letí. Častější zájem o podnikání se projevil u vysokoškoláků a středoškoláků.

d) Vycestovat do zahraničí

Největší zájem o vycestování do zahraničí měli mladí studenti (více než polovina), a také podnikatelé (častěji ženy). Tím mají možnost nabrat či doplnit odborné, ale i osobní zkušenosti.

e) Věnovat se svým zájmům a koníčkům

Tyto životní plány podpořilo téměř 80 % dotázaných mladých lidí. Ambice podnikání či získávání zkušeností v zahraničí byly vysoce převýšeny osobními zájmy. Věnovat se zájmům a koníčkům preferovalo 80% studujících a ještě o něco více zaměstnaných.

f) Postavení v zaměstnání

Výrazné zaměření na získání dobrého pracovního postavení se projevilo především u podnikatelů a pak u zaměstnaných (nejméně u studentů). Snaha o dobré postavení se umístilo v preferencích na prvním místě žebříčku (těsně před zájmy a koníčky).

g) Oženit se – vdát se

Do manželství hodlalo vstoupit buď přímo nebo po nesezdaném soužití „na zkoušku“ téměř 90% mladých lidí. V nejbližších několika letech však chtěli určitě uzavřít sňatek jen necelá *pětina* dotázaných. Toto nízké číslo je zřejmě ovlivněno také možností tzv. manželství „na zkoušku“ tedy nesezdaného soužití před svatbou.

Sociologická šetření ukazují, že i mladí lidé s manželstvím přinejmenším počítají: vdát se nebo oženit se je stejně důležité pro dvě třetiny lidí ve věku 28-34 let. O jisté oblibě manželství svědčí i to, že se k němu lidé opakovaně vracejí po předchozích neúspěších: v celých dvou pětinach sňatků jsou oba nebo jeden ze snoubenců rozvedeni (Katrňák, 2010, s.26).

h) Mít děti

Rodičovství má pro každého člověka ještě větší význam než vstup do manželství. V pořadí závažnosti plánů byla perspektiva mít v nejbližších letech dítě přibližně na stejné úrovni jako vstup do manželství. Narození dětí v příštích letech plánovali hlavně ekonomicky aktivní lidé s vlastními příjmy. Z výzkumů byly zřejmé vlivy, které působily na rozhodování o dětech. Šlo především o věk, úroveň vzdělání a ekonomická samostatnost.

Kučera charakterizuje změnu postojů k manželství a rodičovství takto (In Fialová, 2000, s. 59): *„Základní rozdíl od předlistopadových podmínek demografického chování spočívá v možnosti i nutnosti volby různých činností, která významně ovlivňuje jak samotnou skladbu, tak i časování životních plánů. Vzhledem k tomu, že některé z nich jsou zcela nové nebo*

časově náročné, ale přitom velmi atraktivní, získávají před sňatkem a rodičovstvím přednost. Tak dochází k jinému časovému uspořádání aktivit mladých lidí, jejichž výsledkem je všeobecný posun sňatku a narození dítěte do vyššího věku, než tomu bylo dříve. Z tohoto důvodu jsou zjištění týkající se uvažovaných budoucích aktivit včetně časování sňatků a narození dětí důležitá.“

V průběhu vývoje lidských dějin se význam dítěte pro rodiče společně s rodinným chováním mění. T. Katriňák hodnotí význam dítěte pro rodiče podle hodnot společnosti. V tradičních společnostech je dítě stále pojímáno jako investice ekonomicky výhodná, zatím co v moderních společnostech je dítě chápáno spíše jako ekonomická a psychická zátěž rodičů.

4.4 Výzkumy zabývající se postoji k manželství a rodičovství

K nejnovějším sociologickým studiím patří výzkum CVVM „*Rodinné hodnoty a postoje k manželství*“ (Šamanová, 2011), ve kterém byli respondenti požádáni o zhodnocení důležitosti některých životních cílů. Tento výzkum ukázal, že co se tzv. rodinných hodnot týče, muži i ženy dnes stále více touží po vztahu s partnerem a po dětech. Hodnotě manželství přitom přiřkládají menší význam. Odpovědi mužů a žen se částečně lišily. Muži považovali za nejméně důležitou položku „*oženit se*“ a „*dosáhnout co nejvyššího vzdělání*“. U žen byla otázka „*vdát se*“ na čtvrtém místě. Před ní ženy upřednostňovaly své záliby.

Co lidé považují ve svém životě za důležité, ukazuje **tabulka č. 1** na následující straně. Z výsledků je patrné, že mít děti a partnera stále patří mezi životní cíle většiny dotazovaného obyvatelstva České republiky. Sňatek ale své postavení ztratil.

Tabulka č. 1: „Důležitost životních cílů v %“

	Rozhodně Důležité				Rozhodně nedůležité				Průměr	Průměr muži	Průměr ženy
	1	2	3	4	5	6	7				
Mít partnera	55	22	13	5	2	2	1	1,9	2,2	1,7	
Mít děti	57	21	11	5	3	1	2	1,9	2,1	1,5	
Věnovat se zálibám	27	35	24	9	3	1	1	2,3	2,2	2,5	
Úspěch v zaměstnání	22	30	23	11	6	4	4	2,7	2,6	2,8	
Vdát se, oženit se	26	24	19	12	7	5	7	2,9	3,2	2,7	
Společenský život	17	23	25	15	10	6	4	3,1	3,0	3,2	
Co nejvyšší vzdělání	19	23	22	15	8	6	7	3,2	3,2	3,1	

Zdroj: Data z výzkumů CVVM, Naše společnost 2011, s. 2

Tabulka č. 2 zaznamenává postoje a hodnoty týkající se **partnerského soužití a rodičovství** v čase. Největší míra souhlasu byla zaznamenána u výroku, že *rozvod je přijatelný, pokud rodina nefunguje*. Většina respondentů se domnívala, že je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek a zrcadlově k tomu pak minimu dotázaných vadilo, když žijí neoddaní partneři v jednom bytě. Většinou podporu získaly také názory, že pokud mají rodiče společnou domácnost, není nutné, aby byli manželé. Podporu získal také postoj, že jeden rodič může vychovat dítě stejně dobře jako oba rodiče společně. Většina lidí vidí hlavní výhodu manželství ve finanční jistotě, avšak v tomto případě byla převaha souhlasných odpovědí nad nesouhlasnými už méně výrazná.

Tabulka č. 2: Souhlas s výroky o partnerství

	2003	2005	2006	2007	2009	2010	2011
	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Když rodina nefunguje, je rozvod přijatelným řešením.	-	-	-	-	-	-	76/4
Je v pořádku, když spolu lidé žijí, aniž by plánovali sňatek.	46/20	40/22	42/19	43/17	49/17	55/15	52/16
Jeden rodič může vychovat dítě stejně dobře jako oba rodiče společně.	-	-	-	-	-	45/31	46/32
Pokud žijí oba rodiče se svými dětmi ve společné domácnosti, není nutné, aby byli manželé.	31/36	28/37	32/35	33/32	38/30	46/26	43/26
Hlavní výhodou manželství je finanční jistota.	-	-	-	-	-	41/29	41/28
Hlavním důvodem uzavírání sňatků je mít děti.	-	-	-	-	-	32/36	35/37
Děti rozvedených rodičů se častěji rozvádějí.	-	-	-	-	-	-	34/22
Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli nejdříve uzavřít sňatek.	59/18	58/16	47/23	45/22	42/27	40/34	32/37
Pro výchovu dětí je velmi důležité, aby měli jejich rodiče uzavřen sňatek.	52/24	50/27	44/31	41/31	36/38	31/45	29/46
Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.	43/19	42/18	41/20	38/21	33/28	30/28	26/31
Rozvedeným mužům se žije hůře než rozvedeným ženám.	-	-	-	-	-	-	22/42
Svobodní lidé mají menší vážnost mezi lidmi než vdané a ženatí.	19/52	17/54	20/54	20/50	18/53	26/48	21/52
Rozvedené osoby mají menší vážnost ve společnosti.	-	-	-	-	-	-	20/50
Manželství je zbytečná instituce.	6/68	6/70	9/69	9/61	10/61	14/55	14/55
Špatné manželství je lepší než žádné.	5/77	6/78	6/79	6/81	5/80	11/76	12/73
Není správné, aby spolu žili partneři v jednom bytě, pokud nebyli oddáni.	16/51	13/54	10/63	9/62	11/64	11/68	10/71

Pozn.: +/- znamená součet položek „rozhodně souhlasí“ a „spíše souhlasí“/„rozhodně nesouhlasí“ a „spíše nesouhlasí“. Dopočet do 100 % v buňkách tvoří odpovědi „ani souhlas ani nesouhlas“ a „nevím“.

Zdroj: Data z výzkumu CVVM, Naše společnost 2011, s. 4

Na základě analýzy podle věku bylo zjištěno, že význam uvedených životních cílů vnímá odlišně především nejmladší věková kategorie (15-19 let). Tato skupina považuje za nejdůležitější hodnotu pracovní úspěch. Mezi tři nejvýznamnější patří **vzdělání, úspěch v zaměstnání a hodnota mít partnera**. Ve středu škály hodnot a postojů se umístily cíle, symbolizující spíše **požitkářský život** - věnovat se zálibám a žít společenským životem. Na posledních dvou místech skončily rodinné hodnoty – mít děti a vdát se/oženit se. V současné době nejsou tedy pro nejmladší věkovou skupinu záležitosti spjaté s rodinou ještě aktuální a přemýšlet o nich je pro ně předčasné (Šamanová, 2006). Je však pravděpodobné, že s přibývajícím věkem budou tyto názory postupně obměňovat. U ostatních věkových kategorií je pořadí jednotlivých životních cílů srovnatelné, avšak přesto můžeme konstatovat, že

s rostoucím věkem se do určité míry oslabuje význam úspěchu v zaměstnání a naopak posiluje důležitost hodnoty mít děti (Dimitrová, 2007, s.8).

Hodnocení uvedených životních cílů podle rodinného stavu v podstatě koresponduje s výsledky jednotlivých věkových skupin. Pořadí u svobodných do jisté míry odpovídá pořadí u nejmladšího věkového intervalu. Výsledky ženatých/vdaných a rozvedených jsou zase velmi podobné výsledkům, které byly získány u osob z prostředních věkových kategorií (zejména věk 30-59 let), (Dimitrová, 2007, s.8).

Tabulka č. 3: Subjektivní hodnocení životní úrovně domácnosti podle pohlaví a věku (%).

	Muži (N=528)	Ženy (N=552)	15-19 (N=135)	20-29 (N=169)	30-44 (N=263)	45-59 (N=283)	60+ (N=230)	Svobodný(á) (N=309)	Ženatý, vdaná (N=552)	Rozvedený(á) (N=126)	Vdovec, vdova (N=93)
úspěch v zaměstnání	2.	3.	2.	2.	3.	3.	4.	1.	3.	3.	4.
vdát se, oženit se	5.	4.	7.	4.	4.	4.	3.	7.	4.	5.	3.
žít společenským životem	7.	7.	5.	7.	7.	7.	7.	6.	7.	7.	7.
mít děti	3.		6.	3.	2.	1.	2.	5.	2.	1.	
věnovat se zálibám	6.	6.	4.	6.	6.	6.	6.	4.	6.	6.	6.
mít partnera	1.	1.	3.	1.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	2.
co nejvyšší vzdělání	4.	5.	1.	5.	5.	5.	5.	3.	5.	4.	5.

Zdroj: Data z výzkumů CVVM, Naše společnost 2006, šetření 06 – 11.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5. Faktory ovlivňující postoje k manželství a rodičovství

5.1 Úvod do problematiky výzkumu

Tématem empirického šetření jsou v návaznosti na teoretická východiska postoje k manželství a rodičovství u vybrané skupiny mladých lidí. Na úvod vlastního výzkumu uvedu ještě krátce přehled faktorů, které mohou mít vliv na utváření a upevnění postojů k manželství a rodičovství.

„Vztahy mezi partnery, mezi generacemi a mezi členy rodiny se mění pod vlivem sociálních a ekonomických podmínek, kulturních změn včetně pronikání (velmi pozvolného) vlivu jiných kultur a zvyklostí, a také pod vlivem demografických procesů.“ (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 51)

Pro některé více vzdělané mladé lidi představuje manželství a rodičovství dilema investic do vlastní nebo budoucí kariéry. Někteří tak dokonce uvažují v pojmech jako „hodnota ušlých příležitostí“. Výsledkem působení těchto faktorů je potom menší počet dětí v rodinách nebo dokonce dobrovolná bezdětnost. Změny ve fungování rodin a vytváření manželských svazků. Vedle přirozené tradiční rodiny založené na manželství, se tak stále častěji objevují méně stabilní alternativní formy partnerského, dvougeneračního i vícegeneračního soužití. (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 51)

Národní zpráva o rodině přehledně uvádí příklady kladného i záporného působení jednotlivých sfér, které ilustrují jejich vzájemnou propojenost (Národní zpráva o rodině, 2004, s. 52-53):

Ekonomická situace

- ♦ tržní prostředí zvyšuje nároky na pracovní výkon a pracovní čas, často na úkor času pro rodinu a výchovu dětí v rodině
- ♦ cenový vývoj podporuje orientaci na zaměstnání jako zdroj rodinných (individuálních) financí

- ◆ situace na trhu s byty komplikuje zakládání rodin a manželství; mladí lidé považují byt za jednu ze základních podmínek pro založení rodiny, pokud na ni rezignují, zvyšuje se riziko disharmonie manželství
- ◆ nezaměstnanost snižuje životní úroveň rodin s dlouhodobě nezaměstnaným členem a přispívá k růstu napětí v rodinách

Sociální podmínky

- ◆ v méně paternalistickém prostředí vzrůstá pocit vlastní odpovědnosti, ale také nespokojenosti s vnějšími podmínkami pro rodinný život
- ◆ vzdělání a vysoká zaměstnanost žen snižuje jejich závislost na partnerovi a zvyšuje nároky na sladění rodinných a profesních zájmů
- ◆ zvýšila se mobilita jedinců a tím roste izolovanost členů rodiny (zatím pozvolna)
- ◆ po letech „vytlačení“ otců z podílu na výchově potomků a omezení jejich autority v rodině se jen zvolna prosazují snahy o podstatně větší začlenění otců do péče o děti a do jejich výchovy
- ◆ mění se poměr mezi vlivem rodiny (nukleární a širší, příbuzenstva), „sousedských sítí“ a vrstevnických skupin

Kulturní vlivy

- ◆ individualismus oslabuje vnitrorodinné vztahy
- ◆ mění se hodnota dítěte, tím vnitrorodinné vztahy a formy výchovy, zprostředkovaně pak vztah dětí (vnoučat) k rodičům (prarodičům)
- ◆ rozšířený pragmatický pohled na svět ovlivňuje i rodinné chování na úkor některých „tradičních“ hodnot, které podporovaly rodinnou soudržnost
- ◆ spotřební orientace a hédonismus oslabují význam a motivační sílu rodinných hodnot
- ◆ změněné postavení ženy ve společnosti ve smyslu posunutí k reálné rovnoprávnosti
- ◆ změna paradigmatu výchovy s cílem rozvinutí individuality dítěte jakožto nástroje k dosažení společenské úspěšnosti
- ◆ klima v médiích, především audiovizuálních, je často zaměřeno spíše protirodinně, a k dosažení společenské úspěšnosti
- ◆ klima v médiích, především audiovizuálních, je často zaměřeno spíše protirodinně, a to zejména v pořadech určených dětem a mladým lidem

Demografické procesy

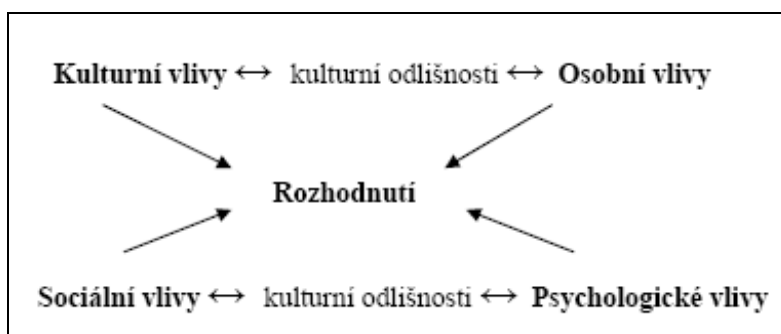
- ◆ zmenšování velikosti nukleární rodiny (počtu dětí) zintenzivňuje alespoň potenciálně, citové vazby
- ◆ zmenšování velikosti nukleární rodiny snižuje počet dětí jako potencialních pečovatelů ve stáří
- ◆ také vysoká rozvodovost snižuje počet dětí, a tím i potencialních pečovatelů ve stáří – jednak rozvedení mívají méně dětí a jednak mezi potencialními pečovateli ubývá dětí (po rozvodu se snižuje nebo mizí kontakt s jedním z rodičů), snach (po rozvodu se vzdalují od ex-tchánů a ex-tchýní) i vnoučat (nezřídka se citově a prostorově vzdalují od prarodičů – rodičů „odcházejícího“ rodiče)

(Národní zpráva o rodině, 2004, s. 52)

Chaloupková a Vítečková uvádí ještě jinou skupinu faktorů, které ovlivňují odklad svatby či plány do manželství (cit. Vítečková, L.; Chaloupková, J. 2012, In Sborník Konference, 2012, s. 24):

- ◆ Individualizace představ o organizaci a časování svatby
- ◆ Vliv okolí
- ◆ Zvažování (ne)výhod vstupu do manželství
- ◆ Důvody týkající se partnerského vztahu
- ◆ Rozdílné představy partnerů

V následujícím šetření bych ráda využila schéma vlivů podle Klapalové (2007), která znázornila faktory ovlivňující kupní chování. Toto schéma využila Bartušková ve své diplomové práci, která se zabývala podobným tématem a to: „Motivy volby manželství a motivy volby nesezdaného soužití.“ (Bartušková, 2009, s.57 – 58).

Tabulka č.1: Faktory ovlivňující rozhodování podle Klapalové (2007)

5.2 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jaké **faktory ovlivňují postoje** vybrané skupiny mladých lidí k manželství a rodičovství, a **popsat, jaký osobní význam** těmto vlivům připisují.

Výzkumné otázky se budou zaměřovat na okolnosti a činitele utvářející jejich postoje, konkrétněji - kdo nebo co na ně působilo v průběhu jejich života. Jaké okolnosti považují za rozhodující při utváření jejich postojů a jakým způsobem se tyto okolnosti nebo faktory projeví v jejich životě (více k otázkám výzkumu v bodě 6.6).

5.3 Výzkumná metoda, technika sběru dat

Pro zjištění postojů k manželství a rodičovství mladých lidí jsem zvolila metodu hloubkového rozhovoru. Takový rozhovor je definován „jako metoda, jejímž účelem je získat vyličení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsanych jevů“ (Kvale, 1996, s. 5-6, cit. podle Švaříček a kol., 2007, s. 159). Tento typ metody výzkumníkovi „umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě“, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu (Lofland, 1971, cit. podle Švaříček a kol., 2007, s. 160).

Hendl uvádí tři druhy rozhovoru podle připravenosti otázek. Standardizovaný rozhovor má pevně danou strukturu otázek a využívá otázky uzavřené. Naopak volný rozhovor nemá žádné předem dané otázky ani struktury. Za střední cestu je považován polostrukturovaný rozhovor, který má stanovenou určitou osnovu, vyznačuje se svým účelem a velkou pružností celého rozhovoru (Hendl, 2008, s. 164).

Pro tento typ výzkumu jsem si zvolila **rozhovor pomocí návodu** čili tzv. polostrukturované interview (Hendl, 2008, s. 174). To znamená, že jsem měla dopředu stanovené otázky, které mi umožňovaly probrat všechna důležitá témata. Při tom však bylo možné reagovat na získané informace a formulovat otázky podle situace. Tento typ rozhovoru vychází z přirozenosti běžného dialogu, neboť je postaven na bezprostředním kontaktu všech zúčastněných. Ve všech provedených rozhovorech jsem používala „stejný model dotazování“.

Před samotným provedením sběru dat bylo důležité si vybrat správný výzkumný vzorek. Jak uvádí Hendl (Hendl, 2005 s. 151): „Ve studii pomocí rozhovorů se musíme rozhodnout, se kterými osobami provedeme rozhovor a z jakých skupin mají tito jedinci pocházet“. Výběr jednotlivých respondentů musí být promyšlený a racionální. Proto jsem si předem stanovila kritéria, podle kterých jsem hledala své respondenty.

5.4 Kritéria výběru výzkumného vzorku

Pro výběr respondentů jsem zvolila metodu záměrného výběru vzorku. Jedná se o postup, kdy se cíleně vyhledávají účastníci podle určitých vlastností. Kritériem tohoto výběru je vybraná vlastnost nebo stav, což znamená, že se na základě stanoveného hlediska cíleně vyhledávají pouze ti jedinci, kteří toto kritérium splňují a jsou ochotni se do výzkumu zapojit (Patton, 1990, In Miovský, 2006, s.135)

Metody výběru výzkumného souboru jsem podřídila cílům výzkumu tak, aby bylo ve vztahu ke zkoumanému problému dosaženo alespoň částečného naplnění dat. Tato metoda výběru se podle Miovského řadí do nepravděpodobnostních metod výběru.

Výzkumný vzorek jsem vybírala podle těchto kritérií:

- ♦ věk 20 – 35 let (tzv. období mladé dospělosti dle Vágnerové)
- ♦ rovnoměrné zastoupení mužů i žen
- ♦ zastoupení alespoň jedním respondentem z kategorie: singles, nesezdané soužití a manželství.

Toto období mladé dospělosti jsem záměrně zvolila pro to, že v něm dochází k ujasňování si životních plánů, cílů a postojů. Dochází k osamostatňování se jedince od původní rodiny a k přijímání nových rolí – nejčastěji profesní role, partnerské a rodičovské role.

Rovnoměrné zastoupení žen i mužů by mělo nezaujatě poskytnout pohled mladých lidí k instituci manželství a rodičovství, protože si myslím, že vnímání těchto životních kroků je u mužů a žen rozdílné. Výběr respondentů ze tří kategorií rodinného uspořádání může ukázat, zdali motivy a vlivy působící na respondenty jsou stejné a nebo rozdílné.

5.5 Způsob zpracování a analýzy dat

Data, která jsem pomocí hloubkového rozhovoru získala, byla nejdříve fixována formou audiozáznamu. Tyto nahrávky jsem převedla z mluveného projevu do písemné podoby metodou tzv. doslovné transkripce. V následujícím kroku jsem provedla tzv. systematizaci kvalitativních dat, kdy byl text dále redukován a věty, které neobsahovaly žádnou podstatnou informaci, byly vypuštěny. K lepší orientaci v textu jsem používala poznámky a podtrhávání významných sdělení. Následně jsem provedla kódování dat. Jednotlivé segmenty textu byly přiřazeny ke stanoveným kategoriím, zaznamenaným v tabulce.

Jednou ze zobrazovacích technik kvalitativního výzkumu může být i tabulka. Miles a Huberman (1984) navrhli tento způsob zobrazení kvalitativních dat pro usnadnění procesu odvozování závěrů (In Hendl, 2008, s. 214). Pro znázornění jednotlivých dat v tabulce jsem využila ilustrativních výňatků z provedených rozhovorů. Tato tabulka by nám měla ukázat vliv konkrétního faktoru u jednotlivých respondentů a zároveň působení různých faktorů u jednotlivých mladých lidí.

Vytvořený seznam kódů jsem seskupila do kategorií a hledala jsem jejich vzájemné propojení. Nejprve jsem vypracovala tabulku jednotlivých výpovědí, kde byly přehledně zaneseny informace týkající se daného tématu. Následně po strukturování a kategorizování textů jsem sestavila jednu společnou tabulku, zobrazující jednotlivé kategorie a výpovědi všech respondentů.

Na závěr této analýzy jsem se pokusila o zobecnění jednotlivých kategorií a vytvoření tak ucelené teorie, která bude přehledně znázorňovat jednotlivé vztahy a vzájemné interakce. Pro jejich zobrazení jsem využila integrativní diagram. Při seskupování a hledání ústředních kategorií jsem se inspirovala teorií Klapalové (2007). Ta rozlišuje čtyři základní faktory, a to kulturní, sociální, psychologické a osobní. Všechny tyto obecné faktory jsem ještě rozdělila na vlivy vnější (kulturní a sociální) a na vlivy vnitřní (osobní a psychologické).

5.6 Průběh výzkumu, charakteristika respondentů

Celkem bylo uskutečněno jedenáct rozhovorů s mladými lidmi ve věku 20 až 34 let, avšak pro vlastní výzkum jich bylo použito jen osm. V prvním případě se jednalo o pilotní rozhovor, který sloužil k revizi výzkumných otázek a další dva respondenti, které jsem nezahrnula do výzkumu, zastupovali již početnou skupinu z kategorie „žijící v manželství“ a získaná data se podobala již těm předchozím. Dva účastníci výzkumu jsou manželé. Rozhovor s nimi byl však proveden odděleně. Všichni respondenti souhlasili s nahráváním, díky kterému jsem mohla podrobně zachytit všechny sdělované informace. V každém výzkumném rozhovoru jsem použila stejnou strukturu dotazování.

Uvědomuji si, že při výběru účastníků výzkumu mohlo dojít k částečnému zkreslení dat podle toho, v jaké sociální skupině se pohybují a jaké mám životní cíle a hodnoty. Často se obklopujeme lidmi, kteří zastávají podobné životní cíle a názory a tím tak mohl být ovlivněn můj výběr respondentů.

V následující tabulce jsou přehledně zaznamenány získané demografické údaje respondentů, doplněné o postoje k manželství a rodičovství.

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ								
	Jirka 1	Láďa	Adéla	Jirka 2	Hanka	Michaela	Martin	Maruška
Věk	30	22	20	31	28	29	30	24
Nejvyšší vzdělání	Středoškolské s maturitou	Středoškolské s maturitou	Středoškolské s maturitou	Vysokoškolské, Ing.	Vysokoškolské, Bc.	Vysokoškolské, Mgr.	Středoškolské s maturitou	Středoškolské s maturitou
Zaměstnání	Ano, kuchař	Ano, IT	Ano, učitelka v MŠ	Ano, manažer	Ne, na rodičovské dovolené	Ne, doktorandské studium	Ano, policie ČR	Ano, průvodčí
Dlouhodobý vztah	Ne	Ne, po rozchodu	Ano, ½ roku, předtím vztah 3 roky	Ano, pět let	Manželství ¾ roku, spolu celkem 4 roky	Manželství 1 rok, spolu celkem 3 a ¾ roku	Manželství ¾ roku, spolu celkem 5 let	Manželství ¾ roku, spolu celkem 5 let
Rodinný stav rodičů	Rozvedení	Stále v manželství	Stále v manželství	Stále v manželství	Stále v manželství	Rozvedení	Stále v manželství	Otec nežije, matka je sama
Postoj k manželství	V dnešní době to není důležité. Jak se říká, je to papír. Když se mají dva rádi nepotřebují k tomu ten papír.	Je to pro mě kus papíru. Uznávám víc, když člověk ví, co k druhému cejtí.	Podpora dvou lidí, co spolu jdou životem. Považuji to za součást rodiny, aby mohly vzniknout děti. Je to jistota	Nemusím být v manželství, protože už samotný vztah beru obecně vážně.	V manželství pocítuji větší záruky, právní výhody a zajištění v nouzi. Výhoda pro dítě.	Jistotu, daleko větší pocit vazby k tomu člověku, upevnění toho, co je mezi námi formální cestou.	Manželství považuju za důležitý hlavně kvůli dětem. Aby byla rodina celistvá.	Jistý druh jistoty, je to svět, kde máme svoje pravidla. Pro mě je to slib před Bohem.
Postoj k rodičovství	Chtěl bych mít jednu děti. Až to přijde, tak to přijde.	Na rodičovství se jednou těším, až budu mít svého potomka, až mu budu moct předat svoje zkušenosti. Mám k tomu pozitivní postoj.	Rodičovství musí být, abychom nevymřeli a mohli jsme předat tu výchovu. Určitě mít děti co nejdříve, abychom si s nimi užili mládí	Racionální postoj k rodičovství. Už jsem ve věku, kdy je vhodné mít dítě.	Postoj mám kladný, když máme dítě. Vždycky jsem chtěla mít děti, ale pozdějc.	Zatím nejsem sto procentně připravená. Rozhodně mám ale představy o tom, jak chci dítě vychovávat	Chci se stát rodičem. Mám jen obavy, co z toho dětska jednou bude.	Velmi pozitivní vztah. Můj vztah k rodičovství se každý rok vyvíjí a teď by narození dítěte bylo akorát.

Tabulka č. 2: Charakteristika respondentů

5.7 Výzkumné otázky

Vzhledem k tomu, že jsem si zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru, měla jsem připravené dva okruhy témat, které tvořilo celkem 12 otázek. Ty mi měly pomoci nalézt odpověď na hlavní otázku: „*Jaké faktory ovlivňují mladé lidi v postojích k manželství a rodičovství?*“. Jednalo se o tyto dva okruhy: postoje a faktory. V úvodu rozhovoru jsem potřebovala zjistit, co pro dotázané znamená manželství a rodičovství. Bylo to z důvodu přizpůsobení rozhovoru konkrétní situaci a postoji (např. preference soužití v manželství, nesezdaném soužití anebo single). Mimo to to pomohlo naladit se na danou problematiku a ujasnit si postoje k dané problematice. Otázky týkající se faktorů byly nejprve položeny jako otevřená otázka, aby měli respondenti možnost volného vyjádření a vlastního pohledu na věc. Další otázky se již týkaly konkrétních faktorů, ke kterým měli respondenti vyjádřit míru vlivu na jejich postoje.

Zvolené okruhy a otázky:

Postoje

4. Jaký postoj zaujímaš k manželství?
5. Pociťuješ v manželství nějaké výhody nebo nevýhody?
6. Jaký je tvůj vztah k rodičovství?

Faktory

3. Jaké okolnosti nebo vlivy utvářely tvé postoje k manželství a rodičovství?
4. Jaký vliv na tebe má v této otázce tvůj partner/manžel?
5. Působí na tvé představy o manželství a rodičovství blízká rodina nebo okruh přátel?
6. Ovlivňuje tvé postoje k manželství či rodičovství otázka bydlení?
7. Jakou roli v otázce manželství a rodičovství u tebe hrají finance?
8. Májí na tebe nějaký vliv kulturní nebo společenské hodnoty a normy?
9. Pociťuješ na sobě vnitřní potřebu mít dítě neboli tzv. tikání biologických hodin“?
10. Má na tvé postoje k rodičovství nějaký vliv rodičovská role?
11. Jak vnímáš sociální zabezpečení rodin ze strany státu?

5.8 Výsledky výzkumu

Podle Klapalové (2007) je lidské rozhodování ovlivněno osobními vlivy člověka a vlivy psychologickými, kulturními a sociálními (viz Tabulka č.1, s. 48)

Právě v období mladé dospělosti dochází postupně ke stabilizaci a k přijetí trvalejší varianty obvyklých rolí, k celkové socializační proměně a k vyhranění určitého životního stylu, vyplývajícího ze *zafixovaných hodnot* a *postojů* mladého dospělého. S tím souvisí určitá proměna vztahu k obecným normám a individuálně specifický způsob pojetí nejvýznamnějších rolí dospělosti (profesní, partnerské a rodičovské) (Vágnerová, 2000).

Budoucí vývoj rodiny není možné odvozovat pouze z pozice vnitřní dynamiky minulých demografických trendů. Je třeba vzít v úvahu i *vnější kulturní, ekonomické, sociální a osobní aspekty* a připustit, že v nových ekonomických a sociálních podmínkách vznikají i nové vzorce chování, které mohou *vnitřní strukturu reprodukčních procesů pozměnit* (Haberlová, 2001, s. 19).

Analýzou získaných dat jsem se pokusila znázornit faktory, které ovlivňují postoje mladých lidí k otázce manželství a rodičovství.

ANALYZOVANÉ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ POSTOJE K MANŽELSTVÍ A RODIČOVSTVÍ		
	KATEGORIE	MOŽNÉ KÓDY
VNĚJŠÍ VLIVY	<i>Sociální vlivy</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ primární rodina ◆ osobnost partnera ◆ vrstevníci
	<i>Kulturní vlivy</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ proměna společnosti ◆ rodinná politika státu ◆ náboženství
	<i>Osobní vlivy</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ finance ◆ bydlení ◆ zaměstnání/kariéra ◆ studium
VNITŘNÍ VLIVY	<i>Psychologické vlivy</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ zkušenosti z primární rodiny ◆ rodičovská role ◆ zrání osobnosti k přijetí role ◆ racionální volba ◆ životní plány ◆ vnitřní motiv mít dítě

Tabulka č.2: Přehledová tabulka zachycující faktory, které ovlivňují postoje k manželství a rodičovství

5.8.1 Sociální vlivy

Vliv připisovaný primární/orientační rodině

Rodinné prostředí a výchova působící na jedince může do značné míry ovlivňovat obraz rodinného života jako celku (Vymětalová, In Fialová, 2000). Při vstupu do prvního manželství nemá ani jeden z manželů dostatek zkušeností, a tak se jejich očekávání vytváří na základě **zprostředkované zkušenosti s manželstvím rodičů a ideálu**, kterému se chtějí přiblížit (viz. 5.8.3 Psychologické vlivy/Zkušenosti z primární rodiny).

Z mého výzkumu je patrné, že přímý vliv rodičů z hlediska sociálního působení není až tak zásadní. Jak tuto otázku komentoval Jirka (31): *„Rodiče mě do ničeho netlačili, absolutně ne. Taky protože moje ségra už má dítě a žijou prostě s přítelem. Nikdo je do ničeho netlačí. Ze strany přítelky je to jiný. Rodiče považují manželství za posvátný a že děti se musej rodit do manželství, že se všichni musej brát ve dvaceti a já nevím co všechno. Tam je to všechno přísnější. I když s tím nic neudělaj, je to jenom o mě a přítelce, jak se rozhodnem.“* Martin (30): *„Moje rodina na moje manželství, si myslim, že vliv neměla žádný.“*

K dalším vlivům můžeme přiřadit i vzdělání rodičů. Původ rodiny tedy ovlivňuje jedince tak, že lidé ze vzdělanějších rodin mají své odhady systematicky posunuty k vyššímu věku. Tato závislost se netýkala jen porodu prvního dítěte, ale i časování dalších životních událostí. (Katrňák, 2011, s. 221) K tomuto tématu jsme se dostali v průběhu rozhovoru s Hankou: *„Mě v životě nenapadlo, že bych nešla na vysokou školu. Zní to možná divně, ale mě to přijde tak strašně přirozený. U nás má máma vyskokou. Táta ji nedodělal, protože měli nějaký problémy v rodině, ale je jako hodně chytrej, hodně vzdělanej... Chtěla jsem mít aspoň toho bakaláře. Mě by vadilo, kdybych třeba vůbec neměla vysokou školu. Nechala jsem se popostrčit (k dítěti). Taky jsem chtěla mít dítě, ale třeba bych ho měla později.“*

Je nesporné, že rodina v šancích individua hraje podstatnou roli. Jedná se o tzv. kulturní kapitál rodiny (vzdělání a kultivovanost rodičů), který předávají skrze svou schopnost stimulovat a podporovat své dítě při vzdělávání a v rozvoji duševních schopností a kulturních dovedností. Jsou ale samozřejmě uloženy v samém ekonomickém kapitálu, tedy ve zdrojích, které rodina má ve svých konexích a stycích, ve výhodných známostech a přátelích. (Možný, 2008)

Osobnost partnera a její vliv na postoje k manželství u sledovaného vzorku respondentů

Postoje k manželství a rodičovství jsou utvářeny individuálními zkušenostmi, kulturním prostředím a hodnotami, které jedinec zastává. Nejedná se o vlivy, které by se dynamicky proměňovaly v krátkém čase. Podle Michaely (29) nemusí mít vstup do manželství pro každého stejný význam: *„není potřeba do něj (do manželství) vstupovat, ne vždycky to pro toho člověka musí být to nejdůležitější, jestli jsou manželé nebo ne. Měla jsem vztah, kdy to nebylo důležité ... a dávalo mi to stejný pocit jistoty. Ale jsem ráda, že jsem vdaná, protože jsem si vzala člověka, se kterým to význam má. Záleží na tom, jaký mají mezi sebou vztah a jekejí si vytvoří.“*

Vztah dvou mladých lidí záleží na tom, jak si společný život představují a zdali jsou naladěni cituji „na stejné vlně“. Může se jednat o nesezdané soužití anebo rozhodnutí vstoupit do manželství. Jedná se o dva různé jedince, kteří mají vlastní postoje a hodnoty zastávající nějaké mínění o těchto fenoménech. Ne vždy ale mají stejné představy o formě nebo časování těchto událostí. Toto téma bývá mladými páry často promyšleno a diskutováno dostatečně dopředu, aby našli společnou cestu.

Jirka (31): *„Řekl bych, že má na mě (přítelkyně) velký, zásadní vliv... a já se k tomu musím postavit, abychom byli na stejné vlně, a potom se to možná povede. (...) Přítelka by nejradši měla děti už před pěti lety a já jsem k tomu musel nějak dospět. V současné době je partnerka zrovna těhotná.“*

Martin (30 let): *„... (impulz) přišel asi z její strany (od manželky), že na ní vidím, že by se chtěla vdávat, tak to беру jako takový splněný přání z mé strany. Ovlivňuje mě taky v tom, že když ho (dítě) chce ona, chci ho taky ... ona se musí cítit na to připravená a když řekne, že je, tak já taky.“*

To jestli mladý pár vstoupí do manželství nebo založí rodinu je vždy mezi nimi samotnými. Tyto otázky bývají velmi rozhodující. Jde o životní rozhodnutí, týkající se jejich budoucnosti. Jedna respondentka uvedla:

Adéla (22): *„Kdyby je (partner) nechtěl mít (děti), tak by mě to určitě ovlivnilo natolik, že děti bych mít chtěla, ale jeho bych nechtěla. ... I kdyby nevim byl partner nejkrásnější, nejbohatší ... přece jenom tohle (mateřství) by pro mě bylo důležitější ... to, že nechce mít děti a já je chci. To by v podstatě pro mě ten život neměl smysl.“*

Tento **faktor hraje významnou roli při utváření postojů** k manželství a rodičovství v období mladé dospělosti. Jedinec se stále vyvíjí a výběr partnera může ovlivnit i pojetí sebe

sama. Mimo to zde hraje roli i úroveň a vyzrálost jejich vztahu a tzv. „naladění na stejnou vlnu“.

Vrstevníci

Postoje a názory přátel mohou pozitivně nebo negativně ovlivňovat rozhodnutí mladých lidí vstoupit do manželství nebo rodičovství. (Chaloupková, 2010, s. 138) Stejně tak tomu bylo i v mém výzkumu. Dvě třetiny dotázaných uvedly, že manželství případně rodičovství jejich přátel, na ně mělo spíše pozitivní vliv. Např. Martin (30) řekl: *„Ty vrstevníci nebo sourozenec měli možná vliv, když se brali přede mnou. To člověka taky podpoří, abych do toho mohl taky kopnout, když se okolo žení. Ale nebyl to nějaký zásadní impulz.“*

Společné diskuse s přáteli na tato témata mohou vyvolávat určité pochybnosti, jako např. u Adély (20): *„Vrstevníci mě taky taky ovlivňují, když ty děti nechtěj mít nebo že mluvěj o tom, že dítě až za deset, dvacet let. Taky mě napadne, jestli o něco nepřijdu, když ty si chodíš s kočárkem a oni choděj na diskotéky. Přemýšlím nad tím, jestli o něco nepřijdu. Poslechnu si, co si myslěj o brzkým rodičovství, ale názor mi to nezmění. Důležitější je pro mě mít ty děti, než si užívat, protože si myslím, že s nima si užiju to mládí taky.“* Většina dotázaných však uvedla, že postoje přátel nemají zas až tak zásadní vliv.

5.8.2 Kulturní vlivy

Společenské a kulturní normy

„Jestliže si všímáme demografických dat jako indikátorů společenských změn, můžeme časování událostí – tedy například rozhodnutí o tom, kdy se oženit, kdy mít děti, kdy se odstěhovat od rodičů, nebo kdy začít bydlet s partnerem či partnerkou – vnímat jako indikátor individualizace z hlediska plánování vlastní biografie. Životní plány jsou totiž v každé době ovlivňovány nejen preferencemi jednotlivců, ale také společenskými normami, které se k daným událostem váží. Vedle toho je třeba počítat se strukturálními faktory, jako je vzdělávací systém, trh práce či dostupnost bydlení. Všechny tyto faktory se do jednání lidí promítají a výsledkem je, že rozložení věku různých životních předělů není zcela individuální a nahodilé, ale má historicky i kulturně odlišitelné trendy. (Katrňák, 2010)

Jirka (31): *„Už jsme prostě dorostli do jako takovýho věku, kdy už prostě většinou obvykle prostě ty děti jsou. Jo, to určitě je ovlivňovaný jako společensky ... před třiceti lety bylo úplně ... nenormální, kdyby měl někdo ve třiceti (děti). Dneska společnost tohle dovoluje, protože*

dbá na to, aby všichni dělali kariérní postupy a tohle, že jo. Třicet je úplně normální věk, jo. (...) Dneska to nikdo neřeší. Fakt dneska maj ženský ve čtyřiceti děti, což už je skoro na hranici, ale prostě je to tak. Chlapi někteří i v šedesáti.“

Adéla (20): „Někdy mě napadne, když to slyšíš, jestli v tom něco je. Třeba v tom nevdát se, nemít děti. Je to super v tom, že máš opravdu peníze pro sebe, čas pro sebe. Můžeš dělat co chceš, kdy chceš, nemusíš se o nikoho starat. (...) Trochu mě to taky ovlivňuje, ale u mě jen tak, že o tom přemejšlim ... že si o tom myslíš svoje nebo že o tom s někým mluvíš. Ale názor mi to nemění.“

Marie (24): „Byla jsem vychovávána křesťanskou rodinou ... takže když už jsem se jakoby oddálila od té rodiny a měla jsem něco zažitýho, tak jsem se setkávala právě, co se týče školy, zaměstnání ... tak to bylo něco, co m ě od toho odrazovalo. Ale už jsem měla zažitou tu výchovu, tak mě to naopak upěvňovalo ... Většina lidí se řídí podle toho, kolik máš peněz, teda v dnešní době. Hodně vrstevnic se řídilo právě tímle tím stylem pohledu na vztah ... kolik má na účtě partner nebo o kolik je starší a spousta potom partnerských vztahů v okolí se navzájem podváděj. Tak mě to naopak v mých hodnotách utvrdilo.“

Rodinná politika, podpora rodin státem

Role veřejné a sociální politiky ve vztahu k rodinnému chování je na jedné straně omezená, ale přitom svým způsobem stále podstatná. Vhodně koncipovaná opatření veřejné a sociální politiky mohou sehrát pozitivní roli při usnadňování životních rozhodnutí rodin týkajících se dětí, pracovních kariér a životního standardu.

Podle Sirovátky nebyl dosud koncipován, ani rozvinut aktivní přístup zahrnující investice do lidského kapitálu, jako jsou investice do dětí, jejich vzdělání a formování vícestranné politiky vstřícné ženám. V důsledku toho pak podpora bydlení, aktivní opatření na trhu práce, podpora služeb a zařízení péče o děti. (Sirovátka, 2003, s.54) Za závažný problém komplikující slučitelnost rodičovské a profesní role je nutno považovat nízkou míru využívání práce na částečný úvazek, pružné pracovní doby a práce z domova.

V posledním desetiletí je zaznamenán výrazný pokles reálné hodnoty dávek vyplácených v souvislosti s náklady na péči o dítě z rodin s průměrnými příjmy, a to podle Rychtaříkové na jednu polovinu až jednu třetinu. Oblast nefinanční podpory rodiny zjevně ještě více zaostává, v zásadě lze říci, že fungující rodina s dětmi přestala být akceptovaným obrazem společenského úspěchu. (Národní koncepce rodinné politiky, 2005, s.6)

Michaela (29): *„Vadí mi zrušení příspěvku po narození dítěte a také mateřská pouze na první půl rok, podpora státu je malá. Nicméně můj postoj k založení rodiny to nijak nemění. Tedy neváhám se založení rodiny proto, že nemám podporu státu.*

U respondentů jsem zaznamenala pocit vysoké zodpovědnost za finanční zajištění dítěte. Téměř všichni vyjádřili obavu, zdali dalšího člena rodiny utáhnou, ale právě proto často hovořili o cíleném šetření finančních prostředků, aby si alespoň jedno dítě mohli pořídit. S tím je také spojen částečný odklad rodičovství do doby, než nashromáždí dostatečný obnos finančních prostředků. Všichni dotázaní mladí lidé vyjádřili postoj k rodinné politice takový, že samozřejmě jakýkoliv příspěvek od státu rádi přivítají, ale nechtějí se na něj spoléhat. Podle jejich názoru by dítě měli zabezpečit především jeho rodiče. Mladým lidem se tak často narodí méně dětí, než původně plánovali. Na cestě k realizaci původně chtěného počtu dětí se tak potýkají tak s překážkami socioekonomického charakteru, ale i s obecně nízkou podporou české společnosti a dalšími faktory, zejména v podobě proměn rodinného a demografického chování.

Hanka (28): *„Dítě maj uživit rodiče primárně a ne jako stát. Takže samozřejmě každé příspěvek je fajn, nicméně prostě, i kdyby nebyl žádný příspěvek, tak bych si to dítě pořídila s tím, že bych nebyla doma tři roky, ale byla bych třeba půl roku a pak bych holt musela do práce. Musela bych to řešit babičkama nebo jeslema. O druhém dítěti uvažují, ale obávají se, že by to teď neutáhli finančně. „ ... samozřejmě to druhé dítě není tak drahý jako to první, nicméně do budoucna bude, že jo. (...) Určitě nechci mít děti blízko u sebe, kvůli tomu, že by to bylo strašně náročný a chtěla bych mít alespoň nějakou práci.“*

Podle *Národní zpráva o rodině* (2005) systém finančních podpor u nás jen málo zohledňuje zvyšující se „hodnotu ušlých příležitostí“ spojenou s péčí a výchovou dětí a pomíjí motivaci pro narození dítěte vyššího pořadí. Uspokojivě neplní vůči rodinám roli garanta sociální spravedlnosti. Řešení tohoto problému je prakticky z velké části ponecháno na nákladech a režii rodičů. Chybí dostatečná legislativní a ekonomická vstřícnost státu, soukromého sektoru a částečně i podpora ze strany nedostatečně rozvinuté občanské společnosti. (*Národní koncepce rodinné politiky*, 2005, s.6)

Náboženství

Různá světová náboženství mají jasně stanovená pravidla pro partnerský, manželský a rodičovský vztah. Na našem území bylo a je nejrozšířenějším náboženstvím křesťanství. To zastává kladný postoj k manželství a rodičovství, který je v křesťanské nauce výrazně podporován. Od věřících se očekává sňatek v kostele před Bohem a děti mají být naplněním

jejich života. Lidé s křesťanským vyznáním častěji vstupují do manželství dříve a děti mají také dříve, než jejich (nevěřící) vrstevníci. Často pocházejí z rodin s vícero dětmi.

Marie (24): *„Byla jsem vychována křesťanskou rodinou a teď to tak cítím, je to můj životní postoj. Chci mít svědka svého života. (...) Já jsem teda měla svatbu v kostele. To je slib před Bohem. A pro mě jako člověka, kterej vyrůstal vlastně spjatý s tou církví, je to něco cenného, strašně. To se nedá popsat takhle jen tak slovy. To prostě cítím i uvnitř, to je prostě životní postoj.*

5.8.3 Psychologické vlivy

Zkušenosti z primární rodiny

Potřeba založit rodinu je ovlivněna vlastní zkušeností z dětství. Jejím základem je způsob prožití dětské role a k ní komplementárního rodičovského chování. Model vlastních rodičů může působit jako pozitivní vzor, který lze akceptovat bez podstatné změny a v tomto smyslu posiluje ochotu stát se rodičem. Tato role je chápána pozitivně a člověk s dobrou zkušeností navíc ví, jak by se měl jako rodič chovat. (Vágnerová, 2000, s. 345)

Adéla (22): *„Mám mladý rodiče, to mě upevňuje v tom, že bych je (děti) chtěla mít taky takhle brzo. Protože když vidím, jak já vycházím se svojí mámou, když mě je dvacet a jí je čtyřicet a vidím ostatní, ... že rodičům je mnohem víc, ... ovlivňuje mě to v tom, že chci mít ty děti brzo, že bych si je chtěla užít tak, jak si užila máma s tátou nás.“*

Podobnou zkušenost a vliv popisovala v rozhovoru i Marie (24): *„No určitě jsem si přála, když jsem to viděla v dětství, tak bych to chtěla jednou mít taky. Nebo mít takovej krásnej vztah s někým nebo dělit se o něco tak krásnýho s někým.“*

Pokud by rodičovský vzor byl hodnocen negativně a představoval by nežádoucí alternativu, stimuloval by odlišný postoj k rodičovství i jiné chování. Nová, prokreační rodina může mít i korektivní funkci, ve smyslu nápravy negativních osobních zážitků. Nynější rodič se může pokusit vytvořit takovou rodinu, jakou by si byl sám ve svém dětství přál. (Vágnerová, 2000, s. 345)

S tímto jsem se setkala v rozhovoru s Jirkou (30): *„Já si myslím, že největší vliv má vtať mámy a táty, že když se rozvedli, že když se hádali o majetek. Takže já mám takovej názor z toho, že nejdřív chci mít svoje bydlení nebo tohle, a pak teprv mít nějakou svatbu... pak abych v padesáti o všechno nepřišel a nezačínal znova s holim zadkem. Je to asi zkušenost a asi je to pro mě takovej blok. Jirka sám uvedl, že zatím preferuje způsob života „single“*

a nepocituje potřebu hledat si nějakou partnerku. V jiném případě jsem zaznamenala zmiňovanou korektivní funkci. Michaela (29) popisuje vliv rodiny na svůj postoj k manželství a rodičovství takto: „...nemyslím si, že by mi manželství mých rodičů dávalo tu důvěru v manželství. Přesto v manželství věřím. Takže jsem si na to musela udělat asi svůj názor, kterej nebyl ovlivněnej situací doma. Co se týče rodičovství, tam je to víc ovlivněný tím, v čem jsem vyrůstala. Protože způsob, kterým jsem byla vychováváná na mě zanechal pozitivní i negativní stránky. Vím ... že některé věci chci eliminovat, naopak ten způsob výchovy mi dal věci, který pro mě maj skutečnou životní hodnotu.“

Bylo zjištěno, že se častěji rozpadají manželství lidí, kteří sami pocházejí z rozvedené či jinak disfunkční rodiny (Hoffman-Nowotny, 1988). Tato skutečnost není udivující, protože lze předpokládat vliv sociálního učení, určité osobnostní zkušenosti, která funguje jako mezigenerační přenos, jako mechanismus sociální dědičnosti. Tímto způsobem se mění postoj, snižuje se důvěra v manželství jako instituci a za legitimní, resp. nejvhodnější, strategii řešení manželských problémů je považován rozchod. (In Vágnerová, s 363) S tím jsem se u respondentů zatím nesešla, protože teprve zvažují první zásadní krok, kterým je svatba případně volba nesezdaného soužití. Někteří jsou na počátku společné cesty životem, případně uvažují o rodičovství. Tento vliv jsem v současné době nemohla prokázat.

Přijetí manželské a rodičovské role

Obecně platí, že silná potřeba individuálního uplatnění, nezávislosti a rovnosti v manželských vztazích signalizuje preferenci jiných hodnot a vede k omezení počtu dětí, nebo dokonce k bezdětnosti.

Lidé bývají nuceni rozhodovat se mezi rolemi, které jsou mezi sebou často v konfliktu. Skloubením pracovních povinností vystupňovaných požadovanými nároky trhu práce se zakládáním rodiny, starostí o domácnost a rodiče, je v dnešní společnosti nesnadný úkol. Reprodukční strategie jsou tedy jednou z oblastí života, zejména mladých lidí, kterou musí přizpůsobit nebo dokonce podrobit tlaku profesní kariéry a jiných aktivit.

Když jsme se zamýšleli s respondenty nad otázkou rodičovské role, zabývali jsme se spíš připraveností přijmout tuto úlohu. Zda-li nepocitují nějaké obavy, které by mohly jejich postoj k rodičovství ovlivnit případně oddálit jeho realizaci. Všichni mi odpověděli, že samotné role matky nebo otce se neobávají. Případně uváděli situace, ve kterých si nejsou úplně jisti, zda-li je zvládnou bez obtíží. Např. Michaela (29): „Mám obavy z toho, že těhotenství mě bude trochu omezovat, jsem velmi aktivní a neumím se zastavit, také první fáze po narození dítěte

mi není nijak vlastní, ale těším se na věk, kdy dítě začne komunikovat a utvářet si svoji osobnost.“ Nebo Marie (24): *„Myslím si, že bych byla dobrá matka. Mám jen obavu, abych svoje dítě nezklamala, abych ho podpořila co budu moci, co bude v mých silách. Ale z těchto důvodů bych neodkládala těhotenství. To jsou obavy asi každého rodiče.“*

„Mladí lidé zvažují před početím potomka svoji připravenost na roli rodiče tím, že zkoumají, zda jejich život odpovídá modelu psychicky připraveného stabilního partnerství s vlastní materiálně zajištěnou domácností.“ (Katrňák, 2011)

Životní plány a jejich vliv na postoje k manželství

V současné době dochází k jinému časovému uspořádání aktivit mladých lidí, jejichž výsledkem je všeobecný posun sňatku a narození dítěte do vyššího věku, než tomu bylo dříve. Období mladé dospělosti bývá naplněno kombinací studia, cestování, krátkodobějších vztahů a počátkem pracovní kariéry. Tento faktor má také vliv na oslovené respondenty“

Michaela (29): *„Chci dokončit školu a co nejlépe zvládnout stáž ve Francii. Dlouhodobě pak založení rodiny.“*

Hanka (28): *„Plánovala jsem dítě později, jako to pořadí. Nejdříve dodělat školu, vdát se, mít děti. V současnosti je mým hlavním cílem dostudovat, dále si najít dobrou práci a přestěhovat se.“*

Adéla (20): *„Chtěla bych mít děti do pětadvaceti, ale s tím, že bych musela mít manžela, to že bych chtěla mít to rodinný zázemí už hotový a mít vlastní domov. Jako že vlastní byt, ne jako být v pronájmu. Chtěla bych to takhle stihnout za mlada, abych si to užila a nebyla stará máma.“*

Tradiční model životního cyklu je charakteristický po sobě následujícími událostmi: studium, práce, sňatek a pak dítě. V současné době dochází k destandardizaci takových událostí, stále se však tyto životní události svým způsobem naplňují.

Zralost a vliv rozmnožovacího pudu – potřeba rodičovství jako vnitřní stimulace

Potřeba zplodit potomstvo je vrozenou biologickou potřebou, tj. pudem. Síla tohoto pudu je individuálně různá. Tato potřeba je ve značné míře ovlivněna psychicky. Rodičovství může nějakým způsobem uspokojovat všechny základní psychické potřeby a stejně tak může jejich uspokojení bránit. (podle Matějčka a Langmeiera, in Vágnerová, str. 346)

Jirka (30): *„Právě nic takového nepociťuju, vůbec tak nějak nemám potřebu.“*

Martin (30): „*No, pociťuju no. Hlavně si říkám, ... abych na něj stačil potom.*

Adéla (20): „*Občas, když takhle vidím děti v kočárku nebo i ty naše děti ve školce, tak si někdy říkám, ježiš, já už bych ho asi chtěla.*“ *Ale myslím, že to ještě není to pravé tikání hodin.*“

Se zvyšujícím se věkem mohou lidé pociťovat nutnost mít děti, jakožto smyslu jejich života. Transgrese neboli přesah vede člověka k tomu, aby přesáhl svou biologickou a sociální existenci, aby nebyl spokojený pouze s tím, čeho dosáhl, ale aby po sobě svými činy a jejich následky překročil své bytí, svou individuální existenci a něco po sobě zanechal – právě děti mohou být prvkem této transgrese.

Marie (24): „*Mám pocit, že by to teď bylo akorát. Každý rok se u mě pocit mít dítě prohlubuje. Ve dvaceti jsem si říkala, až mi bude třicet, bude to akorát. Ve dvaceti dvou jsem si říkala, umím si to představit. O rok později jsem měla názor, že bych se o to uměla postarat umím si to představit. Teď je mi čtyřicet a mám pocit, že po tom toužím.*“

V několika případech rozhovorů jsem narazila spíše na vnější stimulaci než na vnitřní. Tito respondenti uváděli, že se jedná nebo jednalo o racionální volbu. Nechtějí totiž mít děti až ve vyšším věku, protože se obávají, aby dítěti ještě stačili.

Racionální volba

Jedná se o teorii, která vysvětluje chování lidí a sociální jevy na základě předpokladu, že mají vyjasněné a neměnné preference a snaží se svým jednáním maximalizovat svůj užitek. V tomto případě se jedná o záměrné zvážení kladů a záporů rodičovství. Jedinec pak dochází k rozhodnutí, kdy je zřejmě nejvhodnější čas pro narození dítěte. Pro Jirku (31) je rodičovství racionální volbou: „*Spíš je to vnější pohled. Jsme dospěli nebo jsem dospěl do nějakýho určitýho věku, kdy prostě už ty okolní známí, kolegové, kamarádi prostě maj a už je to, že člověk přemýšlí, aby to dítě nevychoval prostě v padesáti a tak. Aby v jeho dvaceti letech sem nebyl sedmdesátiletý dědek nebo něco takovýho. (...) Pořídít si dítě není v zásadě složitá věc, ale prostě inteligentní člověk přemýšlí co bude dělat, jestli na to dítě bude mít peníze.*“

Skoro polovina respondentů uvedla, že manželství či rodičovství pro ně bylo nebo je racionálním rozhodnutím. Vlivy které při tom hráli roli byl: věk partnerů, finanční i materiální zabezpečení a zdravotní stav.

5.8.4 Osobní vlivy

Ekonomické/finanční zajištění

Nedostatek finančních zdrojů bývá jedním z nejčastějších důvodů, kvůli kterému mladí lidé odkládají narození dítěte nebo nechtějí mít dítě (další). (Mareš, 2002, 2004, Šalamounová, Šamanová 2004). Tento faktor je velmi dominantní. Často můžeme v médiích pozorovat diskuse, kolik stojí výbava pro miminka anebo „na kolik vyjde prvňáček“.

I respondenti tohoto výzkumu vyjádřili určité obavy. Adéla (20): *„Ne, my jsme o tom jenom mluvili (o dítěti), ale nikdy to nedošlo k tomu, protože jsme si říkali, že by bylo lepší, kdybychom měli víc peněz. Možná to to vlastně ovlivnilo. Protože kdybychom měli jako peníze, protože jsme měli těžkou finanční situaci, ale kdybychom ji neměli, tak možná tenkrát by to i šlo.“* Jirka (30): *„Hmmm, tak co se týká těch dětí, tak určitě má vliv ta ekonomická stránka, protože jak říkám, že neuživim pomalu sám sebe, na tož ještě děti.“*

Jirka (31): *„...lidi s vyšším vzděláním, kteří uvažují racionálně ... přemýšlí, co budou dělat, jestli na to dítě budou mít peníze. Prostě finance hejbou světem, to prostě je dneska vo penězích. ... jak ale říká táta: nějak je, nějak bude. A prostě rozhodovat se, jestli na to dítě mám nebo ne. ... stejně většina lidí zjistí, že nebude mít tolik peněz, dostatek. Stejně je potom zlomí takový to, že vlastně ty peníze nejsou až tak důležité, jak to rozhodnutí (mít dítě). Ale před tím si to myslíme.“*

Mladým lidem trvá nějakou dobu, než se finančně osamostatní a najdou vhodné podmínky pro založení vlastní domácnosti a následně rodiny. Rodinu plánují až na dobu, kdy budou mít dostatek financí na výdaje spojené s dítětem – ať už se jedná o pořízení výbavy a snížené financí z důvodů rodičovské dovolené, tak o existenci samostatného bydlení (Katrňák, 2011).

Bytová situace

Jak uvádí Tomášek, z mnoha sociologických výzkumů vyplývá, že právě ekonomická a bytová situace jsou v partnerství jednou z nejdůležitějších předpokladů pro vstup do rodičovství, či naopak pro jeho odklad nebo odmítnutí. Za jednu ze základních podmínek pro realizaci dlouhodobého vztahu a případného založení rodiny, je v současné době potřeba materiálního zabezpečení (Tomášek, 2003).

Hanka (28): *„Určie to bylo důležité, abychom měli kde bydlet...to si neumim představit, bez nějakýho toho zázemí. Ale my třeba jsme to řešili až v otázce druhýho dítěte, že třeba v tý*

situaci v tom bytě, kde jsme, by prostě to druhý nebylo. To by bylo jinak strašně náročný a bylo by to fakt za cenu toho, že by z toho mohl být průšvih i mezi náma“

I samotné budování dlouhodobého partnerského vztahu s pouhou perspektivou reprodukce, které samo o sobě není nezbytně podmíněno vlastnictvím nebo přístupem k bytu, bylo často problematizováno s ohledem na materiální důvody. Především je tento faktor v současné době posílen dopady světové ekonomické krize, která mladé lidi vede k nejistotě v otázce manželství či rodičovství. Takovou zkušenost má i Adéla (22): *„Vlastní bydlení není žádná sranda ... Protože jsme bydleli na hypotéku a začínali jsme spolu bydlet, takže tam byly všechny ty poplatky, všechn ten začátek. On (přítel) přišel o práci a půl roku nechodil do práce, takže jsem hypotéku i všechny ty věci táhla já sama z učitelskýho platu. Když bereš šestnáct a za byt dáš dvanáct, tak si neumím představit, že bychom měli dítě.“*

Z výzkumů Mladé generace vychází právě samostatné bydlení či vlastní bydlení jako jedna z nejdůležitějších předpokladů pro založení rodiny (Hamplová, 2000; Mareš, 2002; Šalamounová a Šamanová, 2004). Mladí lidé předpokládají, že bez samostatného bydlení by neměli dostatek prostoru pro výchovu dítěte. Současně samostatné bydlení je lidmi vnímáno jako symbol pro vytvoření nové rodiny – pro osamostatnění se od svých rodičů a své původní rodiny (Katrňák, 2008). Tento faktor je identifikovatelný i u Ladislava (22): *„Myslím, že by dítě mělo vyrůstat už s rodičema, jako vlastníma a pokud bychom bydleli dejme tomu u rodičů, tak by to mělo vliv nejen na mě, ale i na to dítě. A chtěl bych prostě bydlet sám, prostě s tím miminkem už jako rodina.“*

Michaela (29) popisuje vývoj svého postoje k otázce bydlení takto: *„Já jsem bydlení jako takový ne vždycky řešila jako úplně na té první úrovni. Ale teďka, když vlastně mám to svoje bydlení, tak jsem si uvědomila, jak strašně rozdílný má člověk pocity z toho, když si jako zařídí něco svýho a ví, že mu to tvoří tu největší životní jistotu... v podstatě mi už nic nechybí pro to, abych mohla dítě zabezpečit...vim, že tady ten pokoj pro to dítě čeká a když se to stane, tak se sem všichni vejdem a všechno bude fungovat.“*

Otázku bydlení řeší všichni respondenti. V současné době bydlí všichni, kromě jednoho respondenta, ve vlastním bytě nebo domku a v jednom případě v pronájmu. Tuto otázku považují za velmi důležitou především z hlediska dobrého zajištění zázemí pro dítě. V této oblasti se mladé páry snaží zajistit co nejlepší podmínky, případně si tvoří finanční rezervy na případné rekonstrukce nebo na vybavení bytu.

Studium, zaměstnání případně kariéra

V současné době jsou názory na optimální dobu rodičovského startu sociálně strukturovány. Jejich důležitým strukturálním prvkem je věk a vzdělání. Dnes lze již s jistotou tvrdit, že nositeli nových trendů časování reprodukce, postavených na ideálu odloženého rodičovství, jsou nejmladší věkové skupiny dospělé populace a osoby s vyšším, zejména pak vysokoškolským vzděláním.

Adéla (20): „*Do pětadvaceti bych chtěla alespoň nastoupit do té školy (na vysokou školu). (...) Chtěla bych jako mít to vyšší vzdělání, jenomže když si právě vezmu, že budu chodit do školy a do toho budu mít děti, tak mě se do toho taky nechce to začínat, protože vim, že bych pak musela třeba posunout to těhotenství. Že kdybych třeba chtěla příští rok, tak než bych to dodělala, že jo. To už máš v šestadvaceti a to nechci.*“

Toto období přivádí ženy často do dilematu rozhodnout se mezi rolí matky a profesionální kariérou. Michaela (29) měla jasné představy: „*Moje studium odsunulo ... mateřství na pozdější dobu, ale tuto dobu jsem nevnímala nikdy jako odsun. Vzdělání jsem vždycky chtěla mít a ...o dítěti jsem neuvažovala. Takže můžu říct, že moje touha po vzdělání automaticky vytvořila představu o mateřství v pozdějším věku.*“

Postoj k profesní roli může být ovlivněn i partnerským vztahem, resp. manželstvím a celkovým životním stylem. Hanka (28): „*... já jsem si plánovala dítě pozdějš, někde ve své hlavě. Jako že to poradí. Nejdřív dodělat školu, vdát se, mít děti, že jo. Ale pak jsem se nechala překecat, že jsem ... po bakalářskéjch státnicích vlastně otěhotněla. Manžel si dítě hodně přál, už dlouho. Tak jsem říkala, že teda aspoň toho bakaláře abych měla hotovýho.*“

Kariéra případně časově náročné zaměstnání může ovlivňovat postoje respondentů k manželství a rodičovství. Jirka (30): „*No, myslím si, že moje zaměstnání má na mě docela i trošku vliv, když tak hodně cestuju, tak nejsem třeba třičtvrtě tejdne doma nebo to ... Tak si myslím, že by se to nemuselo některejm přítelkyním líbit nebo manželkám ...*“

Jirka (31): „*... určitě kariéra (byl životní cíl, naplnění), ale jako samozřejmě s věkem přichází moudrost a člověk jako potom začíná zjišťovat, že prostě ten běh, takovej ten kariérní, prostě nejde vyrážet. Že se prostě někde zastaví, že už mu to za to nestojí, aby se hnul za něčím, za nějakým bludem. Určitě jsem ale nepřemýšlel o manželství nebo takhle.*“

Lidé z vyšších společenských tříd se žení a vdávají později nežli páry z nižších tříd. Velký vliv na to má studium u vyšších společenských vrstev a vysoká úroveň antikoncepce, která vylučuje sňatky pro otěhotnění nevěsty. Avšak u nižších tříd se věk sňatku opět lehce zvyšuje

a zejména se výrazně liší podíl mužů i žen, kteří zůstávají celoživotně neprovdaní. Ti však žijí v nesezdaných soužití a jejich děti se výrazně častěji rodí mimo manželství (Plaňava,2002).

Více dětí v rodině najdeme dnes nejčastěji u marginalizovaných sociálních skupin a v některých společnostech také na samém horním konci stratifikačního žebříčku. V našich kulturních podmínkách platí, že čím je vyšší vzdělání matky, tím má méně dětí.

5.9 Shrnutí výsledků šetření

Výzkum neprokázal jednoznačnou dominanci jediného faktoru, ovlivňujícího postoje k manželství a rodičovství. Za to z provedeného výzkumu jsem mohla vytvořit přehledné schéma vlivů působících na postoje k manželství a rodičovství (viz mapa č.1, s.73).

Na základě zjištěných informací, které jsem získala vypracováním a shrnutím polostrukturovaných rozhovorů, se nyní pokusím interpretovat a formulovat závěry mého šetření. Odpověď na moji výzkumnou otázku: „**Jaké okolnosti nebo činitelé utvářely či proměňovaly postoje k manželství a rodičovství?**“ se pokusím objasnit v následujícím textu.

Na začátku výzkumu jsem se snažila zjistit, jaký postoj mají mladí lidé k manželství a rodičovství. Všechny ženy považují manželství za důležité v jejich životě. Znamená to pro ně pocit jistoty, který jim poskytuje větší záruky, právní výhody a zajištění v nouzi. Pro některou to znamená svět, kde mají vlastní pravidla, pro jinou zas podporu dvou lidí, co spolu jdou životem. Jedna z žen je věřící a manželství pro ni znamená také slib před Bohem.

Muži v dnešní době nepovažují manželství za moc důležité. Jak říkají, když se mají dva rádi nepotřebují k tomu „ten papír“. V průběhu rozhovoru také od jednoho respondenta zaznělo, že manželství vyžadují především ženy. Podle výsledků tohoto malého výzkumu je patrné, že ženy spíše preferují manželství a tím také následně mohou ovlivňovat partnery v jejich postojích.

V otázce rodičovství vyjádřili všichni z respondentů stejnou představu a to, že by chtěli jednou mít dítě (kromě jedné, která již dítě má). Každý tuto otázku v současné době pociťuje jinak. Někteří hovořili o vzdálené jini o blízké budoucnosti a věk u nich nehrál roli. Záleželo na jejich vztahu s partnerem či partnerkou, osobním naladění a zralostí k přijetí nových rolí. Ve čtyřech případech jsem dokonce zaznamenala fenomén racionální volby. Důvodem pro ně byly vnější okolnosti jako například společenské normy, vliv blízkého okolí, vrstevníků a především biologické hledisko - aby na dítě za pár let ještě stačili.

Mým hlavním cílem bylo, zjistit jaké faktory mohou ovlivňovat postoje lidí v období mladé dospělosti. Protože jsem si zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru, chtěla jsem nejprve zjistit, které faktory si respondenti sami uvědomují. Výsledky byly různé. Někteří s jistotou jmenovali různé vlivy a faktory, pro jiné představovala tato otevřená otázka docela problém. Nedokázali si představit nic konkrétního. Z těchto důvodů jsem měla vytvořené otázky, které se konkrétně týkali možných faktorů. Respondenti tak mohli uvažovat o skutečných možných vlivech, se kterými mají zkušenosti.

V průběhu rozhovoru se také stalo, že jsme se na některý faktor podívali z jiného hlediska a dotazovaní sami zjistili, že některá ze zmiňovaných okolností je vlastně ovlivňuje. Od některých respondentů jsem dostala i zpětnou vazbu, kdy si uvědomili své postoje a jednání, které dříve považovali jen za nějaký přirozený jev (který tak prostě je).

V následujícím textu se podíváme na faktory, které sami respondenti uváděli, že je svým způsobem ovlivňují. Mezi nejvýznamnější okolnosti zařadili **primární rodinu a osobnost partnera**. Nejčastěji uváděli, že rodiče žijí v manželství a že na ně měla vliv jejich zkušenost z dětství. Většina z dotázaných mluvila o manželství rodičů pozitivně a některé to ovlivnilo natolik, že si svůj vlastní partnerský život představují stejně. Jen ve dvou případech jsem zaznamenala, že rodiče jsou rozvedení a dotazovaní to hodnotili negativně. Právě v jednom případě byl vliv tak silný, že si vytvořil, jak sám dotazovaný řekl, jaký si blok k instituci manželství a možná i partnerství, neboť stále žije sám se svým otcem a je mu třicet let (doposud neměl vážnější vztah).

Osobnost partnera patří k významným vlivům. V otázce manželství se více projeví ženy, které si přály vdát se. V jiných případech se projevila touha jednoho z partnerů mít dítě a druhý z nich se na to ještě necítil. Tuto situaci popisovali tak, že se postupně snaží naladit na stejnou vlnu a dospět ke stejnému přání.

Dále je v jejich postojích ovlivňují **vrstevníci a blízké okolí**. Svým způsobem je manželství nebo rodičovství druhých lidí může motivovat k podobnému chování. Dokonce jeden respondent vyjádřil tento vliv následovně: „*Je to jako chodit do hospody a nepít. Připadáš si divně a seš divnej pro všechny.*“ Naopak se můžeme obklopot lidmi, kteří zastávají podobné postoje a hodnoty a v tomto případě se mohou podporovat navzájem „*nemáme kam pospíchat*“.

K dalším činitelům, které sami respondenti pociťovali, patřily: **vliv finančního zabezpečení, bydlení, studium, zaměstnání, společenské hodnoty a normy, zralost a události v blízké rodině** (narození dítěte, nevěra).

Co se týče stanovení kritérií při výběru respondentů, ráda bych se ještě zastavila u výběru tří kategorií: Singles, nesezdané soužití, manželství. Zajímalo mě, zdali se nějakým způsobem budou postoje a faktory mezi sebou lišit. V prvním případě singles se nejedená skutečně o životní volbu. Protože je respondent teprve na začátku tohoto vývojového období, jedná se zatím o dočasné osamocení. Mimo to preferuje partnerství a měl dlouhodobý vztah trvající skoro pět let. V druhém případě bych viděla jako nejsilnější - vliv původní rodiny (rozvod rodičů), kdy respondent sám vyjádřil, že pociťuje jistou překážku v hledání si partnerky. To bylo zřejmě způsobeno rodinnou událostí. Dítě by však v budoucnu chtěl a na ostatní faktory neměl moc vyhraněný názor, neboť problematiku partnerství a rodičovství neřeší.

Respondentka z nesezdaného soužití si přeje svatbu i děti a to docela v blízké budoucnosti, záleží však bude na partnerovi a možném rozhodnutí se pro studium vysoké školy. Respondentka by si však přála vdát se do pěti let a mít dítě. Druhý ze skupiny nesezdaného soužití vyjádřil, že by se ženit nemusel, ale pociťuje silný tlak od partnerky a jejich rodičů. Taktéž je ovlivněn touhou partnerky po dítěti. Zbylí respondenti, vstoupili do manželství v nedávné době (do jednoho roku) a v současné době řeší otázku rodičovství. Odpovědi se nijak v závislosti na této skupině nelišily a většinou se jednalo o individuální vliv jednotlivých faktorů.

Na závěr bych ráda přiložila ještě souhrnnou tabulku č.3 (s.69) která obsahuje stručné postoje a názory na dané faktory a je možné z této tabulky vyčíst, jak konkrétní vliv jednoho faktoru na všechny respondenty, tak i jednotlivé projevy vlivů u jednoho dotazovaného.

FAKTORY MAJÍCÍ VLIV NA POSTOJE K MANŽELSTVÍ A RODIČOVSTVÍ

	SINGLES		NESEZDANÉ SOUŽITÍ		ŽIVOT V MANŽELSTVÍ			
Kategorie	Jirka 1	Ladislav	Adéla	Jirka 2	Hanka	Michaela	Martin	Maruška
Osobnost partnera/ky	Partnerku nemám, nepociťuju potřebu někoho hledat	Partnerku nemá, s bývalou jsme měli stejné postoje	Pokud by partner nechtěl rodinu, nechtěla bych já jeho	Partnerka má zásadní vliv v ot. manželství a rodičovství	Přemluvil mě k dítěti. Počítal s manželstvím rodičovstvím	Záleží na vztahu dvou lidí, jestli jsou nastavení vstoupit do manželství.	Impulz přišel v otázce manželství, rodičovství od manželky	Manžel se přizpůsobil. Manželství považuju za důležité.
Primární rodina	Rozvod rodičů. Jejich hádky o majetek, pociťuju jako vnitřní blok	Rodiče jsou vzorem. Největší vliv na mě má bratránkovo miminko.	Rodiče jsou vzorem. Mladší bratr o 10 let	Nezasahují do vztahu. Jako vzor pro výchovu dětí.	Úplně manželství rodičů a narození dítěte mě sestry.	Rozvod rodičů nedůvěra v manželství. Narození dítěte sestřenicí.	Neměli přímý vliv, vzor tradičního uspořádání rodiny.	Křesťanská výchova. Motivace hezké-ho vztahu rodičů. Nevěra strýce
Vrstevníci	Nikdo se nikam nežene. Ostatní jsou single nebo v nesezdaném soužití	Ovlivňují mě zkušeností ostatních vrstevníků. Fandím těm, co už mají dítě.	Mají opačný názor. Diskuse, utvrzení ve vlastním postoji mít dítě brzy.	Mají vliv: „Je to jako chodit do hospody a nepít.“ Je to divné	Skoro všechny kamarádky jsou vdané. To okolí působí jako vzor.	Mám kolem sebe kamarády, kteří mají stejné postoje a hodnoty.	Nejde o zásadní vliv, ale podpořilo mě to, když byli někteří ženatí	Nemá na mě vliv. Odrazovali mě a dnes mi závidí, nikdo není tak daleko jako my.
Studium, zaměstnání, kariéra	Hodně cestuju, často jsem mimo domov.	Přemýšlím nad vlastní kariérou, chci podnikat.	Zvažuju studium, ale nechci odkládat mateřství	Kariéra je smyslem života. Odkládal rodičovství	Důležité, chtěla jsem mít alespoň Bc.	Studium mi vytvořilo představu o pozdním mateřství	Naštěstí práce je, ale mám ji dost daleko.	Přišlo mi důležité máta nějakou školu, dnes je tomu jinak.
Bydlení	Mám starší baráček s otcem. Rekonstrukce bude nutná před rodičovstvím	Sen postavit vlastní srub. V případě očekávání dítěte sehnat pronájem.	Vysoké výdaje za byt v minulém vztahu. Nutnost v. bydlení pro dítě.	Je nutné pro založení rodiny, jako ptáci hnízdečko	Bydlíme ve vlastním, řešíme to s druhým dítětem.	Co máme vlastní bydlení, mám pocit, že dítě může přijít. Čeká na něj vlastní pokoj.	Máme dvougenerační dům společně s rodičema.	Zázemí je důležité, ale nezáleží na velikosti. Šetříme na vybavení
Finance	„Neuživim pomalu sám sebe, natož ještě děti.“	Mají největší vliv, uvažuju o podnikání a investicích.	Příčina rozpadu vztahu. Nutnost pro založení rodiny	Velmi důležité. Dříve důvodem obav pořídit si dítě.	Manžel to zvládl, ale druhé dítě nemůžu mít hned, aby se to zvládlo	Vždycky jsem měla vlastní finanční prostředky a rezervy.	Nutnost mít našetřeno, než přijde dítě.	Na manželství nemělo vliv, je ale nutné mít našetřeno než je dítě.
Společenské a kulturní normy	Angažmá v místní organizaci. Ostatní se o to, že jsem sám, nestaraj.	Vrstevníci mají již děti. Mám pocit, jako by se vracela doba.	Nesouhlas se současnými hodnotami spol. k man. a rodičovství	Naprostá volnost v rozhodování o manželství a rodičovství	Má na nás vliv, ale v Praze jsem byla nejmladší v porodnici.	Obklopuji se prostředím a lidmi, kteří jsou nám blízcí.	Pro dítě je dobře, když jsou rodiče v manželství jako členek státu.	Společenské hodnoty mě odrazovali od man. a rod. Postoj jsem ale nezměnila
Rozmnožovací pud	Nic takového nepociťuju.	Občas pociťuju,	Občas, zatím to	Racionální volba mít	Racionální volba,	Zatím ne, ale u starší	Myslím, že mám už	Tento pocit se u mě

		když jsem s dítětem bratrance.	není to pravé.	dítě – faktor věk	pocot'uju to, až teď při druhém.	sestry. Už je vhodná doba i pro mě.	nejvyšší čas. Ale záleží to na manželce	vyvíjí, teď by to bylo akorát.
Rodičovská role	Nemám obavy, nevím co mám čekat.	Strach nemám, těším se.	Každý má malé obavy.	Aby měl na dítě peníze.	Vše jsem znala z blízkého okolí.	Obávám se těhotenství a prvního půl roku	Obavy, abych byl v dosahu kvůli práci.	Byla bych dobrá máma.
Rodinná politika		Vadí mi nerovnost příspěvků		Já musím zabezpečit rodinu.	Působí,ale hlavní roli mají rodiče	Podpora státu je malá, ale neovlivní mě	Já musím zabezpečit rodinu.	Počítám s podporou od státu.

Tabulka č.3: Souhrn odpovědí respondentů týkajících se faktorů ovlivňujících postoje k manželství a rodičovství

DALŠÍ FAKTORY ZAZNAMENANÉ V ROZHOVORU								
	SINGLES		NESEZDANÉ SOUŽITÍ		ŽIVOT V MANŽELSTVÍ			
Kategorie	Jirka 1	Ladislav	Adéla	Jirka 2	Hanka	Michaela	Martin	Maruška
Životní plány		Chtěl bych cestovat, věnovat se vlastní kariéře, a pak bych to nechal prostě osudu	Chtěla bych mít děti do pětadvaceti, ale musela bych mít manžela, vlastní domov.		Plánovala jsem dítě později. Nejdříve dodělat školu, vdát se a mít dítě. Teď je hlavním cílem dostudovat, přestěhovat se a najít dobrou práci.	Chci dokončit školu a co nejlépe zvládnout stáž ve Francii. Dlouhodobě pak založení rodiny.		
Racionální volba				Přišel čas na rodičovství	Dítě bylo racionální rozhodnutí	Je vhodná doba, abych se tomu věnovala		
Zrání osobnosti				Dítě už může být	Už na to máme věk	Manželství považuji za zrání vztahu		Jednáme pocitově, vše hezky vychází
Proměna doby	Manželství dnes není důležité.	Manželství dnes není důležité.	Posunutí věku pro narození dítěte	Dneska nikdo nic neřeší				

Tabulka č.4: Doplnující souhrn odpovědí respondentů týkajících se faktorů ovlivňujících postoje k manželství a rodičovství

5.10 Vyhodnocení cíle šetření a zodpovězení hlavní výzkumné otázky

Nyní se pokusím interpretovat a zhodnotit stanovenou výzkumnou otázku a cíle šetření. Hlavním záměrem této práce bylo zaznamenat **konkrétní faktory**, které mohou mít **vliv na postoje** mladých lidí k instituci manželství a rodičovství. Zajímavý pro mě byl také **osobní význam** daných okolností pro jednotlivé respondenty.

Na počátku výzkumu jsem zvažovala užití metody nestandardizovaného rozhovoru. Měla jsem však obavy, že získaná data by byla velice obsáhlá a nedostala bych informace, které byly pro můj výzkumný cíl důležité. Z tohoto důvodu jsem provedla pilotáž, kde jsem nejprve vyzkoušela otevřený nestrukturovaný rozhovor a zároveň jsem měla připraveno několik konkrétních otázek. Z výsledků jsem usoudila, že bude lepší použít polostrukturovaný rozhovor.

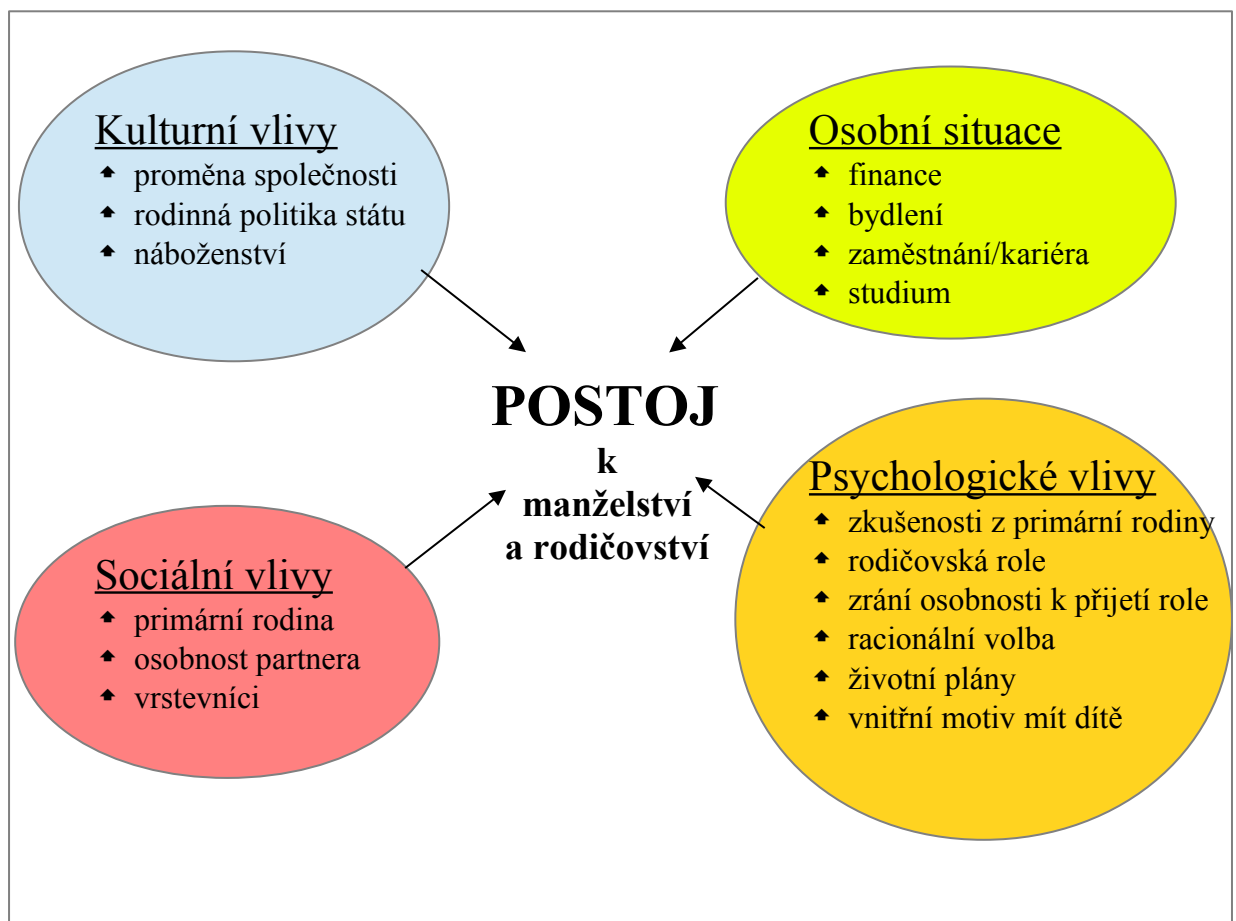
V úvodu výzkumu jsem použila otevřenou otázku, která poskytovala respondentům dostatek prostoru k volným úvahám a především ke jmenování okolností, které respondenti považovali za důležité. Otázka zněla: „*Jaké okolnosti, vlivy nebo vaše postoje k manželství nebo rodičovství?*“ Někteří respondenti volně jmenovali různé faktory, o kterých jsem předpokládala, že mohou mít vliv a byly zahrnuty v další části výzkumu. Jiní si naopak s touto otázkou nevěděli rady a potřebovali ji nějak konkretizovat.

V rozhovoru jsem se zaměřila na postoje dotazovaných k manželství a rodičovství. Chtěla jsem, aby se respondenti naladili na výzkumné téma a těmito otázkami si mohli ujasnit a zformulovat své postoje o kterých následně měla být řeč. Jejich vztah k manželství byl jasně bipolární, ovlivněný pohlavím. Pro muže ve sledovaném vzorku nemá manželství až takovou hodnotu, přestože samotný vztah je pro ně stejně důležitý. Naopak pro ženy znamená manželství větší jistotu z hlediska ekonomických a právních záruk. Z psychologického hlediska pro ně manželství představuje potvrzení společného vztahu a jeho budoucnosti.

V otázce rodičovství tomu bylo jinak. Všichni respondenti chtějí jednou mít děti, ale jejich názory se liší v načasování této události. Někteří uváděli, že se na to necítí být dostatečně připraveni anebo že je pro ně rodičovství (v blízké budoucnosti) výsledkem racionální volby. „Teorie racionální volby“ vysvětluje chování lidí a sociální jevy na základě předpokladu, že se jednotliví aktéři snaží svým jednáním maximalizovat svůj užitek. Doba mezi 20 a 30 lety je dlouhým obdobím jakési „mladší dospělosti“, která bývá naplněna kombinací studia, cestování, krátkodobějších vztahů a počátkem pracovní kariéry.

Respondenti, kteří se věkově pohybují kolem třiceti let, začínají tuto otázku řešit. Třicátý rok života, je v současné době zlomovým obdobím, kdy jsou mladí lidé již relativně ekonomicky zajištěni, mají kde bydlet a ostatní vrstevníci již také mají nebo chtějí mít děti. Hlavním důvodem bývá obava, aby na dítě ještě v pozdějším věku stačili. Jak jsem se v teoretické části již zmínila: „*Ze sociologického pohledu je zajímavé, že časování životních událostí je výrazem jak individuální volby, tak výsledkem působení sociální struktury, institucí a norem (Katrňák, 2010, s. 106).*“

Ze získaných dat jsem vytvořila přehlednou mentální mapu, která znázorňuje vnější (osobní situaci, kulturní a sociální vlivy) a vnitřní (psychologické vlivy). V následující mentální mapě jsou zaznamenány faktory, které působí na postoje mladých lidí.

Mapa č. 1: Mentální mapa faktorů ovlivňující postoje k manželství a rodičovství (vytvořeno podle schématu Klapalové, 2006 viz. s.53)

Předpokládané faktory, které se ve výzkumu potvrdili:

- ◆ **Primární rodina** – má na respondenty výrazný vliv. Důležité pro ně v této oblasti bylo to, že většina rodičů žije stále v manželství a mladí lidé to považují za jakýsi

vzor. Vyskytli se také dva případy, kdy se manželství rodičů rozpadlo a tito lidé mají spíš negativní vzpomínky. Přesto se jeden z nich rozhodl do manželství vstoupit. Rodina představuje vzor pro výchovu vlastních dětí.

Co se týká přímého vlivu rodiny na dospělé respondenty, tak nemají pocit, že by jim nějak zasahovali do partnerského/manželského vztahu. Občas jen slýchávají dotazy na vnoučata, ale to je věc, kterou neřeší a je to otázka jen jich dvou.

- ◆ **Osobnost partnera** – pro některé hrál partner zásadní roli při utváření postoje k manželství nebo rodičovství. Objevil se zde také přímý vliv, kdy respondenti uvádějí partnera jako hlavního iniciátora rozhodnutí vstupu do manželství nebo rodičovství. Mimo to je pro mladé lidi partner v této otázce nejvýznamnější a je pro ně důležité, aby byli na tzv. „jedné vlně“. Aby zastávali stejné či podobné postoje a hodnoty. Pokud by tomu tak nebylo, nemohl by jejich vztah fungovat.
- ◆ **Vrstevníci** – znamenají pro respondenty jakousi podporu v tom co dělají. Nemají rozhodující vliv na jejich postoje k manželství a rodičovství, ale společnými diskusemi si své postoje utvrzují. Tento výzkum ukázal, že se mladí lidé obklopují přáteli, kteří mají stejné nebo podobné postoje, hodnoty či životní styl. Respondenti, kteří vstoupili do manželství uváděli, že jejich přátelé jsou také sezdáni anebo je čeká svatba. Naopak dotázaný z kategorie single uvedl, že jeho přátelé jsou převážně svobodní a vlastně s partnerstvím nebo rodičovstvím nikam nespěchají.
- ◆ **Finance** – tento faktor mladí lidé velmi silně pociťují v oblasti narození dítěte. Mají potřebu našetřit si nějaké rezervy, aby si dítě mohli pořídit. Kvůli tomu do jisté míry odkládají dobu narození dítěte.
- ◆ **Bydlení** – považují všichni za velmi důležité pro založení vlastní rodiny. Mají představu, jak by mělo vypadat, ale jsou ochotni své nároky snížit, neboť z vlastní zkušeností již vědí, jak je náročné si vlastní bydlení pořídit. Jeden z respondentů hodnotil tuto okolnost následovně: *„Zázemí je prostě podmínkou. To je jako když si ptáčci vybudují nějaký hnízdo, kde můžou vychovávat potomky. Člověk prostě má byt, má nějaký jistoty.“*
- ◆ **Zaměstnání/kariéra/studium** – pro jednu třetinu dotázaných hraje studium a kariéra v jejich životě důležitou roli. Vysokou školu brali jako samozřejmou věc. Studium tak odsunulo možný čas rodičovství na pozdější dobu. Jako odsun to nevnímali, jen touha po vzdělání automaticky vytvořila představu o rodičovství v pozdějším věku.

Dva respondenti uvedli, že jejich zaměstnání je časově a vzdálenostně náročné, proto mají obavy, aby byli rodině na blízku, když to bude potřeba. Jinak všichni respondenti jsou rádi, že zaměstnání mají (bez toho by o rodičovství nemohli uvažovat).

- ◆ **Rodičovská role** – patří mezi vnitřní činitele, které mohou mít vliv na připravenost a zralost respondentů k rodičovství. Většina zaujímá pozitivní postoj k této roli. Nejistotu pocítovala jen jedna respondentka v péči o malé novorozence. Měla obavy, aby s dítětem dokázala navázat dobrý vztah a saturovat všechny jeho potřeby. Jiní dotázaní vyjádřili obavu z výchovy dětí. Nijak je to však neovlivňuje v postoji založit si jednu rodinu a tyto starosti považují za běžné.
- ◆ **Vnitřní motiv/biologický pud mít dítě** – jedni respondenti mají opravdu pocit, že jsou na dítě naladěni a že je to něco přirozeného. Dítě by už rádi měli, protože jim v tom nic nebrání. Jiní pocítovali ještě určitou nepřipravenost např. v oblasti vlastního bydlení, zaměstnání, vhodného partnera, apod.
Druhá skupina dotázaných odpověděla, že rozhodnutí stát se rodičem je výsledkem racionální volby. Jedním z nejčastějších důvodů této volby byl „optimální věk rodičů na dítě“. Respondent z kategorie single uvedl, že zatím nic takového nepocítoval.
- ◆ **Proměna společnosti** – všichni respondenti zastávají společný postoj k této oblasti, a to že se proměnily hodnoty společnosti ve srovnání s dobou, ve které se narodili. Pro některé je tato změna pozitivní, protože nejsou společenskými normami tak svazováni a mohou rozvíjet své individuální životní plány, druzí se cítí nejistě a takové hodnoty na ně působí spíše negativně.
- ◆ **Rodinná politika státu** – na dotázané mladé lidi nepůsobí moc pozitivně. Většina se shodla na tom, že dítě musí zabezpečit především rodiče a v současné době se na stát nechtějí spoléhat. Takovýto postoj bych vnímala jako reakci na neustále proměny sociálního zabezpečení rodin, kdy v poslední době zrušili mnohé legislativní a ekonomické podpory, služby a zařízení péče o děti.
Řešení tohoto problému je prakticky z velké části ponecháno na nákladech a režii rodičů, chybí legislativní a ekonomická vstřícnost státu, soukromého sektoru a částečně i podpora ze strany občanské společnosti.

Faktory analyzované z výzkumu, které měly vliv na respondentovy postoje:

- ◆ **Zralost osobnosti k manželství a rodičovství** – se projeví tím, zdali osobnost přijala i další role, které jsou pro toto období charakteristické. Zdali se respondentům

podářilo odpoutat se od orientační rodiny, navázat stálý partnerský vztah, přijmout profesní roli a ekonomicky se osamostatnit, atp. Všechny tyto role mají vliv na připravenost a zralost osobnosti přijmout partnerskou /manželskou roli a především roli rodičovskou. Důležité je, zdali se jedinec cítí být připravený ustát novou životní situaci a umět se s ní případně vypořádat. Respondenti blížící se k věku třiceti let a nebo respondentky, které mají partnera v tomto věku, vyjádřili připravenost a zralost vstoupit do trvalého manželského svazku, také začínají reálně uvažovat o dítěti.

- ♦ **Racionální volba** – je takové chování lidí, kdy své rozhodnutí přizpůsobí tak, aby z něho měli největší zisk. V tomto případě se jedná o zvažování kladů a záporů rodičovství. Jedinci pak docházejí k rozhodnutí, kdy bude pro dítě i pro ně samotné nejvhodnější doba pro narození. V mém výzkumu hrál roli v racionální volbě věk partnerů, finanční i materiální zabezpečení a zdravotní stav. Polovina respondentů uvádí, že manželství či rodičovství je racionální rozhodnutí.
- ♦ **Životní plány** – jsou velmi různé a individuální. Období mladé dospělosti bývá naplněno kombinací studia, cestování, krátkodobějších vztahů a počátkem pracovní kariéry. Tento faktor také má vliv na vybrané respondenty. Ti uvedli tyto životní plány: dokončit školu (VŠ), najít dobré zaměstnání, přestěhovat se, cestovat a věnovat se rodině.

Tradiční model životního cyklu je charakteristický po sobě následujícími událostmi: studium, práce, sňatek a pak dítě. V současné době dochází k destandardizaci takových událostí, avšak stále se tyto životní cykly svým způsobem naplňují.

- ♦ **Náboženství** – jedna respondentka uvedla, že pozitivní postoj k manželství a rodičovství získala v rodině, která si zakládala na hodnotách křesťanské víry. Sama uvedla, že pro ni manželství znamená slib před Bohem a manžel je vlastně takovým svědkem jejího života. Pozitivní postoje k manželství a rodičovství jsou v křesťanské výchově výrazně podporovány. Od věřících se očekává sňatek v kostele před Bohem a děti mají být naplněním jejich života. Lidé s křesťanským vyznáním vstupují do manželství dříve a děti mají také dříve. Často pocházejí z rodin s více dětmi.

Provedením tohoto výzkumu jsem zjistila, jaké faktory mohou mít vliv na postoje mladých lidí a následně na jejich chování. Mladí lidé v současnosti mají více možností volby, musejí však také čelit následkům, které s sebou taková rozhodnutí nesou. Možnost svobody rozhodování přenáší na moderního člověka i nová rizika, nejistotu a odpovědnost. „*Lidé dnes*

žijí velmi různorodé životy, sociální normy je netlačí k jednomu typu biografie, proto časují důležité životní události velmi různě (Katrňák, 2010, s.123).“

Např. Jedna respondentka mého výzkumu chtěla vždy studovat vysokou školu, žila s partnerem o několik let starším a ten si dlouhou dobu přál mít dítě. Po společných diskusích došla partnerka k závěru, že se po bakalářských státnicích pokusí o miminko. Nečekaně otěhotněla velmi brzy a navazující studium nestihla dokončit. V tomto příběhu hraje roli vliv osobnosti partnera, který se chce delší dobu stát rodičem. Pro partnerku byl souhlas se založením rodiny racionální volbou. Její životní plány však byly dostudovat vysokou školu, najít si práci a teprve pak se vdát a mít dítě. V současné době se proto snaží dokončit magisterské studium dálkově a následně chce nastoupit do zaměstnání. Jejich bytová situace je také nesnadná, protože bydlí v garsonce, a tak řeší otázku bydlení (osobní vliv bydlení). Respondentka jasně naznačila, že dokud nebude větší bydlení, oddalovala by narození druhého dítěte.

Provedený výzkum přinesl tuto odpověď na výzkumnou otázku. Mimo demografických vlivů, které bývají nejčastěji uváděny jako příčina proměn hodnot a postojů mladých lidí k manželství a rodičovství, hrají významnou roli faktory vnější a vnitřní.

Do vnějších faktorů patří sociální vlivy - orientační rodina, osobnost partnera, vrstevníci; vlivy kulturní – rodinná politika státu, proměna společenských hodnot a norem, náboženství; vlivy osobní – jako je bydlení, studium/zaměstnání/kariéra a finance. K vnitřním faktorům ovlivňujícím respondenty patří psychologické vlivy - rodičovská role, životní plány, vnitřní motiv mít dítě, zkušenosti z primární rodiny a racionální volba. Všechny tyto faktory jsou často různě propojené a jedna okolnost ovlivňuje druhou.

Postoje dotázaných k rodičovství jsou u všech respondentů jednoznačné. V budoucnu budou chtít mít všichni děti. Pro některé již vhodná doba pro založení rodiny nastala, jiní se na rodičovství ze zmiňovaných okolností ještě necítí. Kladný postoj k manželství zaujímají především ženy, protože pro ně má větší hodnotu než jen partnerství.

Závěr

Tématem diplomové práce jsou faktory ovlivňující postoje mladých lidí k manželství a rodičovství. Na základě provedeného šetření, jehož cílem bylo zjistit, které faktory hrály významnou roli u vybraného vzorku respondentů, lze konstatovat, že s rostoucím věkem se do určité míry oslabuje míra individuálních potřeb a naopak sílí důležitost hodnoty mít děti. Manželská a rodičovská role je však pouze jedním z možných projektů, v poslední době je u mladých lidí odsouvána do pozadí jinými plány. Nejčastěji k nim patří studium, získání dobrého zaměstnání, cestování a individuální zájmy. Mladí lidé se proto rozmyšlejí, zda vůbec chtějí mít děti, případně jaký bude jejich počet.

V teoretické části jsem se pokusila nastínit vývojové období mladé dospělosti z hlediska manželství a rodičovství. Toto období je charakteristické mnoha životními rolemi, se kterými se musí mladí lidé vypořádat. Vyzdvihla jsem taková fakta, která vystihovala dané období, a tím poukázala na zásadní okamžiky v životě jedince. Dále jsem se zabývala tématem demografického vývoje v evropském kontextu a alternativními formami manželství a rodičovství. Na závěr teoretické části jsem se snažila vystihnout psychologický pojem „postoj“, se kterým jsem dále pracovala. Zaměřila jsem se na postoje mladých lidí k manželství a rodičovství a snažila jsem se odhalit faktory, které mohly tyto postoje utvářet či proměňovat. Mladí lidé zaujímají převážně konzervativní postoje především k rodinným hodnotám.

V teoretické části práce jsem si položila otázku: „Jaké faktory ovlivňují mladé lidi v postojích k manželství a rodičovství?“. Odpověď na ni, jsem získala analyzováním dat polostrukturovaného rozhovoru a zkoumáním teorie, zabývající se postoji mladých lidí a názory odborníků. Došla jsem tak k závěru, že faktory, ovlivňující postoje k manželství a rodičovství, je možné rozdělit do čtyř skupin, a to na: faktory kulturní, sociální, osobní a psychologické. Jejich intenzita a délka záleží na konkrétních životních plánech a případech. Nejčastěji se jedná o postupné naplňování tradičního modelu životního cyklu, který je charakteristický po sobě následujícími událostmi: studium, práce, sňatek a dítě. Tento tradiční model funguje podvědomě jako vzor. V současné době dochází k destandardizaci, což se projevuje prodlužováním jednotlivých oblastí nebo změnou pořadí jednotlivých těchto událostí.

V empirické části práce jsem hledala odpověď na výzkumný cíl: „Jaké **faktory ovlivňují postoje** mladých lidí k manželství a rodičovství? Zároveň mi přišlo zajímavé **popsat, osobní**

význam který respondenti jednotlivým faktorům připisují. Za nejdůležitější v otázce rodičovství považují mladí lidé: stabilní partnerství, ekonomickou samostatnost, možnost samostatného bydlení, dostatečný finanční příjem a vlastní byt. Podle těchto preferencí často dochází k odsunu sňatku i rodičovství do pozdější doby, kdy jsou mladí dospělí již na tyto životní události připraveni.

Seznam použité literatury:

- ◆ FIALOVÁ, Ludmila, Simona PIKÁLKOVÁ, Milan KUČERA a Dana HAMPLOVÁ. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 163 s. ISBN 80-85850-87-7.
- ◆ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- ◆ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- ◆ HAMPLOVÁ, Dana, Eva MITCHELL, Miluše VÍTEČKOVÁ a Jana CHALOUPKOVÁ. *Proměny rodinných a profesních startů*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010, 167 s. ISBN 978-80-7330-185-9.
- ◆ HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1998, 165 s. ISBN 80-7178-415-x.
- ◆ JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2003.-232 s. ISBN 80-7178-749-3
- ◆ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2001, 52 s. ISBN 80-246-0222-9.
- ◆ KATRŇÁK, Tomáš. *Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2011, 222 s. ISBN 978-80-7363-352-3.
- ◆ KUČERA, Milan. *Demografické chování mladých lidí v České republice, jeho sledování v průzkumech, hodnocení reálné situace a vnější vlivy*. In *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 163 s. ISBN 80-85850-87-7.

- ◆ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 4. přeprac a dopl., V Grada Publ. 2., aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2006, 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.
- ◆ LINHART, Jiří, Alena VODÁKOVÁ a Miloslav PETRUSEK. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, 2 sv. ISBN 80-7184-311-3.
- ◆ MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ. *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003* Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2003, 348 s. ISBN 80-86598-61-6.
- ◆ MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989, 335 s.
- ◆ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
- ◆ MIOVSKÝ, Michal, Ivo ČERMÁK a Vladimír CHRZ. *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV: vybrané aspekty teorie a praxe*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, 447 s. ISBN 80-244-1159-8.
- ◆ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- ◆ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd., upravené. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
- ◆ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1999, 287 s. ISBN 80-200-0690-7.
- ◆ NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 1995, 397 s. ISBN 80-85255-74-x
- ◆ CHALOUPKOVÁ, Jana a Eva SOUKUPOVÁ, 2007. „*Postoje k manželství, nesezdanému soužití a rodičovství mimo manželství*“. In HAMPLOVÁ, Dana, Jana CHALOUPKOVÁ, Eva MITCHELL, Petr SUNEGA a Kryštof ZEMAN. *Děti na psí*

knížku?: mimomanželská plodnost v ČR. Vyd. 1. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, 155 s. ISBN 978-80-7330-128-6.

- ◆ *Národní zpráva o rodině*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2004, 224 s.
- ◆ PLAŇAVA, Ivo a Milan PILÁT. *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002* Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2002, 289 s. ISBN 80-86598-36-5.
- ◆ RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: SLON, 2001, 265 s. ISBN 80-86429-01-6.
- ◆ RABUŠIC, Ladislav a Ivo MOŽNÝ. *Česká rodina, sňatkový trh a reprodukční klima*. In VEČERNÍK, Jiří a Petr MATĚJŮ. *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha: Academia, 1998. s. 92-110.
- ◆ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: vývojová psychologie*. Vyd. 2., přepracované. Praha: Portál, 2006, 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- ◆ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 176 s. ISBN 80-7178-559-8.
- ◆ ŠULOVÁ, Lenka; FAIT, Tomáš; WEISS, Petr a kol. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Vyd. 1. Praha: Maxdorf, 2011, 439 s. ISBN 978-80-7345-238-4.
- ◆ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- ◆ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

Internetové zdroje:

- ◆ BARTUŠKOVÁ, Jaroslava. *Motivy volby manželství a motivy volby soužití*: (kvalitativní analýza internetové diskuse). BRNO, 2009. [cit. 2013-05-30] Dostupné z: http://is.muni.cz/th/109718/ff_m/diplomka.pdf. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Doc. PhDr. Milada Rabušicová, Dr.
- ◆ CVVM (Praha): *Češi jsou vůči sňatkům a registrovanému partnerství homosexuálů vstřícnější než Poláci, Maďari a Slováci*: Pramenné dílo (www dokument).[cit. 2013-02-03] Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3261/f3/100533s_ov51128.pdf
- ◆ ČSÚ. *Studenti a absolventi vysokých škol (pdf)*.. 2010. vyd. 2010, 7 s. [cit. 2013-01-02].. Dostupné z:
- ◆ [http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem/\\$File/1_VS_studenti_celkem_11.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem/$File/1_VS_studenti_celkem_11.pdf) [cit 2013-02-13]
- ◆ HABERLOVÁ, Věra. *Rodina a velikost rodiny*. 2001, 9., č. 27, s. 19. [cit.2013-01-18]Dostupné z: http://www.stem.cz/index.php?from=-10&pocet=10&typ_cl=-2&hledani=1&find_str=Rodi%EDovstv%ED a velikost rodiny&typ=0&obor=0&ks1=&ks2=&ks3=&autor=
- ◆ HÖHNE, S., V. KUCHAROVÁ, K. SVOBODOVÁ, A. ŠŤASTNÁ a L. ŽÁČKOVÁ. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. Praha, VÚPSV, v.v.i., 2010. ISBN 978-80-7416-059-2. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_310.pdf
- ◆ HOŠKOVÁ, Lucie. *Svobodné mateřství jako životní volba*. [cit.2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.cuni.cz/ISS-118-version1-Hoskova.pdf>
- ◆ CHALOUPKOVÁ, Jana. *Je manželství přežitkem? Změny postojů k manželství a nesezdanému soužití v České republice*. In RODINNÁ POLITIKA A FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ AUTONOMNÍ CHO VÁNÍ RODINY PŘI NAPLŇOVÁNÍ JEJÍCH SPOLEČENSKY NEZASTUPITELNÝCH FUNKCÍ. sBORNÍK Z ČESKO-

NĚMECKO-RAKOUSKÉ KONFERENCE. 2012. S. 21 – 29.[cit. 2013-03-27]

Dostupné z www: http://www.rodiny.cz/f/file/Sbornik_senat_2012.pdf

- ◆ Chaloupková, J. (2006). Dohromady, nebo každý zvlášť? Hospodaření s příjmy manželských a nesezdaných párů. Sociologický časopis, 42(5), 971-986. [cit.2013-03.] Dostupné www: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/662faba09afbab130d7452e72004b5709000cea1_612_08Chaloupkova20.pdf
- ◆ CHALOUPKOVÁ, Jana a Petra ŠALAMOUNOVÁ. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Knihovna Akademie věd ČR, 2004. ISBN 80-7330-062-1. [cit. 2012-09-29] Dostupné z: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/210_1chalou47%20pro%20tisk.pdf
- ◆ CHLUBNÝ, Jiří. *E-learningový kurz: demografický přechod a Evropa [online]*. 2007 [cit. 2013-05-27]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce doc.PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/105157/prif_b/.
- ◆ CHLUDILOVÁ, Iva. *První a druhá demografická revoluce [online]*. Socioweb. [cit. 2011-06-09]. ISSN 1214-1720. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=121&lst=117>.
- ◆ CHALOUPKOVÁ, Jana 2012. „Je manželství přežitkem? Změny postojů k manželství a nesezdanému soužití v České republice.“ Pp. 21-29 in: Rodinná politika a faktory ovlivňující autonomní chování rodiny při naplňování jejích společensky nezastupitelných funkcí. Sborník z česko-německo-rakouské konference. Praha: Národní centrum pro rodinu. [cit. 2012-11-23] Dostupné z: http://www.rodiny.cz/f/file/Sbornik_senat_2012.pdf
- ◆ IHNED.CZ. Registrované partnerství uzavřelo 1494 párů, "rozvádí" se méně než každý desátý. (online) [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: <http://data.blog.ihned.cz/c1-59369400-aktualni-data-o-registrovana-partnerstvi>

- ◆ KLAPALOVÁ, Alena. Kupní chování a EU. 2007 [cit 2013-05-30]. Dostupné z:
http://www.is.muni.cz/el/1456/jaro2007/PHMAEU/um/Kupni_chovani_a_EU.pdf
http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

- ◆ KOZLOVÁ, Lucie a Nikola TOMANOVÁ. Dobrovolné mateřství bez partnera. 2005, roč. 6, č. 1, s. 5. ISSN 1213-0028. [cit. 2013-02-18] Dostupné z:
http://www.genderonline.cz/uploads/6ceebe023e7674dcef3431a0565d97230f5b380b_dobrovolne-materstvi-bez-partnera.pdf

- ◆ Národní koncepce rodinné politiky. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005, 59 s.

- ◆ Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

- ◆ RABUŠIC, Ladislav a Beatrice Elena CHROMKOVÁ MANEA. Postoje, hodnoty a demografické chování v České a Slovenské republice v období transformace (1991–2008). Data a výzkum - SDA Info, Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2012, roč. 6, 1/2012, s. 27-49. ISSN 1802-8152. [cit. 2013-03-17] Dostupné z:
http://dav.soc.cas.cz/uploads/a34cf055e500cdb8f6989bcebb11780c066ac0b4_DaV12_1_p27_49.pdf

- ◆ RADIMSKÁ, Radka. , TOMÁŠEK, M. Singles - nový životní styl a jeho genderová specifika v ČR. Gender, rovné příležitosti, výzkum 4 , 2003. vyd. Marie Čermáková. Praha: Sociologický ústav AV ČR, roč. 2003:10 -12, 1-2.. ISSN 1213-0028 (online). Dostupné z:
http://www.genderonline.cz/uploads/b5e106bc7ca71c44210d955aaf039befa4ff170d_rocnik04-1-2-2003.pdf

- ◆ VÍTEČKOVÁ, M.; Brabcová, I. *Kontak: Odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky. Nesezdané soužití - součást proměny rodiny* (přehledová studie). (online).. České Budějovice, 2010, XII., č. 4 [cit. 2013-03-30].. ISSN 1212-4117. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120423193745659169.pdf>